

Канцеларија за демократске институције и људска права

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

ОПШТИ ИЗБОРИ
7. октобар 2018. године

ОДИХР Изборна посматрачка мисија
Завршни извјештај

Варшава
25. јануар 2019. године

САДРЖАЈ

I.	САЖЕТАК.....	1
II.	УВОД И ЗАХВАЛЕ.....	3
III.	ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ.....	4
IV.	ПРАВНИ ОКВИР.....	5
V.	ИЗБОРНИ СИСТЕМ.....	7
VI.	ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА.....	8
A.	ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА.....	8
B.	КОМИСИЈЕ НА НИЖИМ НИВОИМА.....	9
VII.	РЕГИСТРАЦИЈА БИРАЧА.....	11
VIII.	РЕГИСТРАЦИЈА КАНДИДАТА.....	13
IX.	ИЗБОРНА КАМПАЊА.....	14
X.	ФИНАНСИРАЊЕ ИЗБОРНЕ КАМПАЊЕ.....	16
XI.	МЕДИЈИ.....	17
A.	МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ И ПРАВНИ ОКВИР.....	17
B.	НАЛАЗИ ПРАЋЕЊА МЕДИЈА.....	18
XII.	УЧЕШЋЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА.....	20
XIII.	ПРИТУЖБЕ И ЖАЛБЕ.....	20
XIV.	ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА.....	23
XV.	ДАН ИЗБОРА.....	23
A.	ОТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И ГЛАСАЊЕ.....	23
B.	ЗАТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И БРОЈАЊЕ.....	25
C.	ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА И ОБЈАВА РЕЗУЛТАТА.....	26
XVI.	РАЗВОЈ ДОГАЂАЈА НАКОН ИЗБОРА.....	27
XVII.	ПРЕПОРУКЕ.....	28
A.	ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ.....	28
B.	ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ.....	29
АНЕКС I:	КОНАЧНИ РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА.....	31
АНЕКС II:	СПИСАК ПОСМАТРАЧА У МЕЂУНАРОДНОЈ ИЗБОРНОЈ ПОСМАТРАЧКОЈ МИСИЈИ.....	35
О ОДИНР.....		41

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ОПШТИ ИЗБОРИ
7. октобар 2018. године

Завршни извјештај Изборне посматрачке мисије ОДИHR¹

I. САЖЕТАК

Након позива који су упутиле власти у Босни и Херцеговини а у складу са мандатом ОЕБС-ове Канцеларије за демократске институције и људска права (ОДИHR), ОДИHR је оформио и ставио у функцију Изборну посматрачку мисију (ИПМ) за посматрање Општинских избора одржаних 7. октобра 2018. године. За потребе на дан избора, ОДИHR ИПМ-у су се придружиле делегације Парламентарне скупштине ОЕБС-а, Парламентарне скупштине Савјета Европе, Европског парламента, и Парламентарне скупштине НАТО-а како би се формирала Међународна изборна посматрачка мисија (МИПМ). ОДИHR ИПМ је вршила оцјену усклађености изборног процеса са одређенима и обавезама ОЕБС-а, Савјета Европе и са другим међународним обавезама и стандардима демократских избора, као и са државним законима.

У Изјави о прелиминарним налазима и закључцима од 8. октобра 2018. године је закључено да су “избори истински конкурентни али их карактерише наставак подијељености по етничким линијама. Бирачима је понуђен широк избор кандидата који су могли да слободно спроведу кампању. Међутим, кандидати су се више концентрисали на нападе на личност и ширење страха него на разговор о политичким алтернативама. Овисност медија о политичким и пословним интересима је често резултирало у пристрасном праћењу. Случајеви вршења притиска и неприкладног утицаја на избор бирача нису ефикасно размотрени. Дуготрајни недостаци у правном оквиру су и даље присутни а недавне расправе о реформама су доживјеле застој због политичких неслагања што је додатно умањило повјерење у јавне институције. Виши нивои изборне администрације су углавном ефикасно проводиле изборе. На дан избора, бирачки одбори су радили транспарентно али су се суочавали са одређеним потешкоћама у праћењу процедура посебно током бројања.”

Правни оквир је детаљан и углавном погодан за демократске изборе. Међутим, и даље остају значајни дуготрајни недостаци као што су ограничења на право кандидовања што оспорава принципе универзалног и једнаког права гласа и забране дискриминације који су предвиђени обавезама и одређенима ОЕБС-а, Европском конвенцијом о људским правима (ЕЦПР) и другим међународним стандардима. Једнако право гласа је додатно оспорено нередовним ревидирањем граница изборних јединица што је у супротности од онога како закон налаже. Већина претходних ОДИHR-ових препорука нису узете у обзир што укључује и увођење дјелотворних одредби о спречавању злоупотребе државних средстава, финансирању кампања и надзирању финансирања кампања и рјешавању изборних спорова. Бројни саговорници МИПМ су изразили озбиљне забринутости због мањка политичке воље да се приступи уставним и изборним реформама.

Централна изборна комисија (ЦИК) се углавном испунила своје основне задатке и адекватно спровела изборе. Ипак, ЦИК је радила у окружењу непрестаних критика и навода који се односе на техничке припреме избора. Суочавала се са изазовима због недовољног броја упослених и ограниченог буџета. Општинске изборне комисије (ОИК) имале су потешкоће при оснивању и обучавању бирачких одбора (БО) због мањка номинованих кандидата и великог броја оставки. Недовољна обука и ниске накнаде су имале негативан утицај на стручну припремљеност БО. Заинтересоване стране су често изразиле забринутости због мањка непристрасности БО и

¹ Енглеска верзија овог извјештаја је једини званични документ. Незванични преводи су доступни на босанском, хрватском и српском језику.

страхују да су чланови БО посегли за малверзацијама у корист одређених политичких странака. Све наведено је оштетило повјерење у изборну администрацију.

Централни бирачки списак (ЦБС) је изведен из регистра становништва који је заснован на подацима о држављанима који испуњавају услове и који имају трајно и привремено пребивалиште. Грађани који бораве у иностранству могу задржати своју трајно пребивалиште у БиХ. У припремама за ове изборе, ЦИК је подузела мјере како би се побољшала тачност ЦБС, што укључује и брисање података преминулих бирача. Међутим, постојећи механизам за брисање података преминулих бирача из регистра становништва није адекватан због непостојања одговарајућег механизма размјене података између институција. Заинтересоване стране и даље имају сумње у тачност ЦБС. Бирачи који бораве у иностранству могу да бирају да ли ће гласачке листиће слати поштом или ће гласати лично у једном од дипломатских и конзуларних представништава.

Кандидате за изборе могу номинovati политичке странке и коалиције или се они кандидују самостално. Право кандидовања је и даље ограничено по основу етничке припадности и пребивалишта, тако да претходне препоруке ОДИHR-а нису узете у обзир. Процес регистрације је био увелико инклузиван. За државно предсједништво се такмичило 15 кандидата док се 37 кандидовало за предсједника Републике Српске. Више од 25 кандидатских листи је било на гласачким листићима за парламентарне изборе. Овим је бирачима понуђен широк избор кандидата.

Кандидати су могли слободно да проводе своје кампање, а темељне слободе удруживања, окупљања, и говора су углавном поштоване. Уз неколико изузетака, кандидати су се оријентисали ка властитим етничким заједницама. Кампања је већином имала негативну и ноту поларизованости. Истакнуте одлике кампање су биле наглашени национализам и напади на личност, чиме су се понекад засјенила социоекономска питања као што су корупција, незапосленост, миграције и образовање. Уочена су и подсећања на ратну прошлост земље и ширење страха. Резултат овога је био тај да је бирачима понуђен мали број разлучивих политичких алтернатива. Покушаји неприкладног утицаја на бирачев избор и да се изврши неприкладан притисак на бираче да гласају за водеће странке су биле разлог за изражавање забринутости, у смислу међународних стандарда да се кампања спроводи у праведном и слободном окружењу.

Медијски извори су бројни и одражавају подијељености друштва по етничким и политичким линијама. Мањак транспарентности о томе ко посједује медије и утицај политичких и пословних интереса на уређивачке политике ствара забринутости о способности већине медија да пружи непристрасно медијско праћење политичких збивања. Јавни сервиси уступили су бесплатно емитовање изборним кандидатима током одржавања званичне кампање. Јавни сервис Републике Српске је значајно пратио једног од кандидата за члана државног предсједништва што је довело у питање постојања једнаких услова за све кандидате. Многи телевизијски канали су организовали дебате између кандидата, али обзиром да су многи водећи кандидати одбили да заједно учествују на дебатама, бирачима је смањена могућност да донесу одлуке на бази потпуних информација.

Иако је значајан броја женских кандидата регистрован за учешће на изборима, жене и даље нису довољно заступљене у политици. На државном нивоу се број жена изабраних у парламент смањило на 16 посто. Структуре политичких странака нису активно промовисале женске кандидате а медијски фокус је већином био на мушким кандидатима. Осим у случају ЦИК-а, жене су биле добро заступљене у изборној администрацији.

Дискриминацијски правни оквир онемогућава пасивно бирачко право припадницима националних мањина. Поред тога, етнички кључ заступљености нарушава принцип учешћа у

политичком процесу на основу држављанства и грађанских права. Ромска популација се суочава са специфичним изазовима везаним за њихово учешће на изборима што укључује мањак приступа информацијама, лоше образовање као и друштвену и економску рањивост. Ипак, саговорници ОДИHR ИПМ су навели да расте свијест и отпорност бирача на неприкладне притиске на њихов избор унутар ромске заједнице.

Механизми за притужбе и жалбе постоје и обезбјеђују благовремено разматрање истих, што укључује и судску ревизију. Међутим, претјерано ограничена интерпретација прихватљивости од стране изборних комисија довела је до онемогућавања пружања дјелотворних правних лијекова и учинила да наводне нерегуларности остану неразмотране. Ово је додатно допринијело мањку повјерења у механизме притужби. ЦИК је разматрала неколико притужби на јавним засједањима, али транспарентност процеса притужби и даље представља проблем. ЦИК је разматрала притужбе и усвајала одлуке везане за њих углавном консензусом који је настојао да одржи свеукупну етничку равнотежу у ЦИК-овом процесу одлучивања.

Дан избора је углавном протекао уредно, и посматрачи МИПМ су углавном могли слободно пратити процес гласања без ограничења. Транспарентност је повећана присуством грађана посматрача. Посматрачи МИПМ су углавном прилично позитивно оцијенили отварање бирачких мјеста, иако су забиљежили неке процедуралне пропусте. Током дана избора су забиљежене забринутости везане за тајност гласања и необично чести случајеви гласања уз помоћ другог лица. Бројање је негативно оцијењено у значајном броју посматраних бирачких мјеста, већином ради значајних грешака и тога што чланови БО нису пратили процедуре. Испуњавање протокола резултата је представљало проблем БО што је касније довело до поновљених бројања.

Након дана избора, бројни кандидати су описали изборни процес карактеришући га као пуног превара и јавно су довели у питање валидност резултата. Политички субјекти су говорили о наводним изборним малверзацијама на дан избора, укључујући “крађу” гласова током бројања, куповину гласова, намјерно поништавање важећих гласачких листића, и пристрасно учешће ОИК у процесу. Отприлике 60 притужби о наводним нерегуларностима је поднесено ЦИК-у.

Овај извјештај нуди неколико препорука датих ради подршке напорима да се избори у Босни и Херцеговини и даље ускладе са опредјељењима и обавезама ОЕБС-а и са другим међународним обавезама и стандардима демократских избора. Приоритетне препоруке се односе на ревизију изборног правног оквира, методе оснивања бирачких одбора, спречавање вршења притиска на бираче, јачање транспарентности и одговорности финансирања кампања, и мјере за гарантовање права бирача на слободан и тајан избор при гласању. ОДИHR је спреман да помогне властима да побољшају изборни процес и да узму у обзир препоруке садржане у овом и претходним извјештајима.

II. УВОД И ЗАХВАЛЕ

Након позива за посматрање Општих избора 7. октобра 2018. године, који су упутиле власти у Босни и Херцеговини и на основу препорука Мисије за процјену потреба, која је трајала од 25. до 27. јуна 2018. године, ОДИHR је 27. августа 2018. године оформио и ставио у функцију Изборну посматрачку мисију (ИПМ). ИПМ, предвођена амбасадором Петером Тејлером, састојала се од 16 стручњака са сједиштем у Сарајеву и 22 дугорочно ангажована посматрача који су у периоду од 3. септембра 2018. године распоређени широм земље. Мисија је остала у Босни и Херцеговини до 19. октобра 2018. године како би пратила развој догађаја након избора.

На дан избора, ОДИHR Изборној посматрачкој мисији су се придружиле делегације Парламентарне скупштине ОЕБС-а (ПС ОЕБС), Парламентарне скупштине Савјета Европе

(ПАЦЕ), Европског парламента (ЕП), и Парламентарне скупштине НАТО-а (ПС НАТО) како би се основала Међународна изборна посматрачка мисија (МИПМ). Предсједавајући ОЕБС-а је именовао г. Мавроудиса Воридиса за Специјалног координатора и предводника краткорочно ангажоване посматрачке мисије ОЕБС-а. Гђа. Пија Каума предводила је ПС ОЕБС. Дама Шерил Џилан предводила је делегацију ПАЦЕ-а. Г. Франк Енгел предводио је делегацију ЕП-а. Гђа. Раса Јукневичиене предводила је делегацију ПС НАТО-а. На дан избора, 316 посматрача из 43 земље су ангажована, укључујући 249 дугорочно и краткорочно ангажованих посматрача које је ангажовао ОДИHR, као делегацију ПС ОЕБС од 27 чланова. Делегацију ПАЦЕ од 23 члана, делегацију ЕП од 9 чланова, и делегацију ПС НАТО од 8 чланова. Отварање је посматрано на 128 бирачких мјеста, а гласање на 1.232 бирачка мјеста широм земље. Бројање гласова је посматрано на 126 бирачких мјеста а процес израде збирних резултата је посматран у 95 општинских изборних комисија (ОИК).

ОДИHR ИПМ вршила је оцјену усклађености изборног процеса са одређењима и обавезама ОЕБС-а и са другим међународним обавезама и стандардима демократских избора, као и са државним законима. Овај завршни извјештај слиједи Изјаву о прелиминарним налазима и закључцима која је објављена на конференцији за штампу у Сарајеву 8. октобра 2018. године.²

ОДИHR ИПМ жели да се захвали властима на позиву за посматрање избора и Централној изборној комисији (ЦИК) на помоћи и сарадњи. Такође се жели захвалити представницима политичких странака, грађанског, медија друштва за преношење њихових ставова. Жели и да изрази своју захвалност представницима политичких странака, грађанског друштва, медија, међународне заједнице, и другим институцијама и саговорницима за подјелу својих мишљења.

III. ПОЗАДИНА И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ

Босну и Херцеговину чине два ентитета: Федерација БиХ (ФБиХ) и Република Српска (РС). Поред ентитета, Брчко Дистрикт има посебан статус као јединица локалне самоуправе под директним државним суверенитетом. Устав даје ограничена овлаштења институцијама на државном нивоу а већина овлаштења је на ентитетском нивоу. Устав препознаје Бошњаке, Србе и Хрвате као три конститутивна народа. Грађани се такође могу изјаснити као Остали тиме што се идентификују као припадници неке друге групе или што изабере да не желе бити припадници нити једне етничке групе.

Државна структура је резултат Општег оквирног споразума за мир (Дејтонски споразум) из 1995. године. Канцеларија високог представника (ОHR), међународно тијело са мандатом да надгледа имплементацију грађанских аспеката Дејтонског споразума, и даље посједује опсежна овлаштења која се, међутим, не примјењују у пракси. Међународна заједница је подијељена у мишљењима о вези између улоге ОHR-а и политичке динамике у Босни и Херцеговини.

Изборне утрке су углавном између политичких странака унутар истих етничких заједница. У ФБиХ, Странка демократске акције (СДА), Савез за бољу будућност (СББ) као и други кандидати рачунају на подршку Бошњака док Хрватска демократска заједница Босне и Херцеговине (ХДЗ БиХ), Хрватска демократска заједница 1990 (ХДЗ 1990) и друге странке траже наклоност Хрвата. Социјал-демократска партија Босне и Херцеговине (СДП БиХ), Демократска фронта (ДФ) и неколико других странака слиједи мултиетнички приступ иако базу њихове подршке чине Бошњаци. У РС-у, Савез независних социјал-демократа (СНСД), Српска демократска странка (СДС), Партија демократског прогреса (ПДП) и Народни демократски покрет (НДП) се, између осталих, такмиче за гласове Срба. Од прошлих избора, појавило се

² Видјети [све претходне извјештаје ОДИHR-а о Босни и Херцеговини](#).

неколико нових политичких играча што укључује Незавинси Блок (НБ), Народ и Права (НиП) и Покрет демократске акције (ПДА), настале као резултат отцјепљења од СДА.

Водећа коалиција основана након избора 2014. године и чинила ју је СДА, ХДЗ БиХ, ДФ и Савез за Промјене, који се састојао од СДС, ПДП и НДП. СДА, ХДЗ БиХ и ДФ су такође формирале власт у ФБиХ, а ДФ је касније замијенио СББ на нивоу државе и ФБиХ. Интерна неслагања и случајеви дезертерства су оставиле државни парламент без већине још од 2016. године.³ У РС-у је СНСД формирала владу заједно са неколико мањих странака.

Општи избори 2018 су се одржали у атмосфери политичке стагнације и недовољног економског раста, у окружењу трајне разочараности становништва у јавне институције. Три конститутивна народа се готово искључиво ослањају на политичку подршку на изборима код својих релевантних заједница. Недостатак заједничке визије о будућности земље и недовољна сарадња унутар и између три конститутивна народа често резултира политичким застојем. Ово значајно омета доношење одлука, укључујући и реформске напоре који се тичу потенцијалног придруживања Европској унији.⁴ Надаље, наставак политизације јавног сектора, највећег послодавца у земљи, формира културу овисности о таквој врсти запослења на тај начин стварајући оданост која прелази у гласање за кандидате који су у садашњој власти или суздржавање од гласања.

IV. ПРАВНИ ОКИВР

Избори су првенствено регулисани на државном нивоу, наиме Уставом Босне и Херцеговине из 1995. године и Дејтонским споразумом, Изборним законом из 2001. године, Законом о финансирању политичких странака из 2012. године, као и прописима Централне изборне комисије (ЦИК). Одређена питања везана за политичке странке и формирање ентитетских институција регулисана су ентитетским уставима и изборним законима на ентитетском нивоу.⁵ Међутим, хијерархијски однос између закона на државном нивоу и устава на ентитетским нивоима није јасно дефинисан, што и даље представља дугорочни недостатак.

Тренутни уставни поредак оспорава принципе универзалног и једнаког права гласа и забране дискриминације предвиђеним обавезама и опредјељењима ОЕБС-а, Европском конвенцијом о људским правима (ЕCHR) и другим међународним стандардима.⁶ Само бирачи који самоизјашњавањем изјаве да су Бошњаци, Хрвати или Срби могу се кандидовати за државно

³ Истовремено са распадом коалиције су СДА напустила четири члана а СДС два члана.

⁴ У [Комуникацији о политици проширења Европске уније за 2018. годину](#) се наводи да “су на усвајање легислативе која произлази из Реформске агенде [...] негативно утицале тензије између водећих коалиционих партија и опструкције опозиционих партија у парламентима на државном и ентитетским нивоима, што је довело до успоравања тока реформе”.

⁵ Ентитетско законодавство обухвата Устав ФБиХ из 1994. године и Устав РС из 1992. године; Изборне законе РС-а из 2002. године и Брчко Дистрикта из 2008. године; Закон о политичким удружењима ФБиХ из 1990. године, РС-а из 1996. године и Брчко Дистрикта из 2012. године, Законе о финансирању политичких странака РС-а из 2008. године и Брчко Дистрикта из 2004. године.

⁶ Члан 25 Међународног пакта о грађанским и политичким правима [Међународног пакта о грађанским и политичким правима \(ICCPR\)](#) из 1966. године прописује универзално и једнакоправно право гласа, а члан 2 овог Пакта забрањује дискриминацију. Став 7.3 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године наводи да земље учеснице морају “гарантовати универзално и једнакоправно право гласа свим пунољетним држављанима” док став 7.5 обавезује земље учеснице да “поштују права грађана да се кандидују за јавне или политичке функције... без дискриминације”. Члан 3 Протокола бр. 1 [ЕCHR](#)-а обезбјеђује право на одржавање слободних избора, док члан 14 ЕCHR-а као и члан 1 Протокола бр. 12 ЕCHR-а забрањују дискриминацију сваког права наведеног у ЕCHR-у и углавном предвиђеног законом.

предсједништво, уколико имају пребивалиште у одговарајућем ентитету.⁷ Европски суд за људска права (ЕСтHR) је више пута закључио да ова дискриминацијска ограничења на основу етничке припадности и пребивалишта нису у складу са ЕCHR.⁸

Законодавац треба да спроведе пресуде Европског суда за људска права које се односе на дискриминациона ограничења за кандидовање на изборима по основу етничке припадности и пребивалишта.

Изборни закон и Закон о финансирању политичких странака су измијењени 2016. године на основу приједлога парламентарне комисије формиране 2015. године.⁹ Ове измјене су се односиле на неколико препорука које је претходно дао ОДИHR и увеле су ниже прагове за поврат изборних полога кандидатима и боље дефинисале нерегуларности у финансирању кампања. Већина претходних препорука нису узете у обзир што укључује и увођење дјелотворних одредби о спречавању злоупотребе државних средстава, финансирању кампања и нагдледању финансирања кампања и рјешавању изборних спорова. Велики број саговорника ОДИHR ИПМ су изразили озбиљне забринутости због мањка истинске политичке воље да се приступи уставним и изборним реформама.

Уставни суд је 2016. године је прогласио неуставним одредбе Изборног закона везане за избор делегата у Дом народа Парламента ФБиХ (горњи дом ентитетског парламента) који врше кантоналне скупштине.¹⁰ Државни парламент није измијенио закон. Покушаји да ово питање ријеше парламент ФБиХ и ЦИК су били неуспјешни.¹¹ Као резултат, остаје правна празнина везана за додјелу мандата у Дому народа Парламента ФБиХ, а која може утицати на формирање неких институција у ФБиХ и оних на државном нивоу након избора.¹²

Изборни закони налаже да државни функционери и јавни службеници у неким случајевима морају дати оставку или привремено одступити како би се могли кандидовати.¹³ ЦИК је навела да није могла оцијенити да ли су се ти кандидати придржавали закона већ се поуздала у то да су се они самостално придржавали закона.¹⁴ Не постоји законска заштита против злоупотребе

⁷ Само кандидати из реда српског народа могу да се кандидују за члана државног предсједништва из РС-а док се за чланове државног предсједништва из ФБиХ могу такмичити само кандидати из реда бошњачког и хрватског народа. “Остали” немају право да се кандидују за државно предсједништво нити за ентитетске предсједнике и потпредсједнике.

⁸ Видјети, између осталог, пресуде ЕСтHR у случајевима [Сејдић и Финци против Босне и Херцеговине](#), [Зорнић против Босне и Херцеговине](#), [Пилав против Босне и Херцеговине](#) и [Шлаку против Босне и Херцеговине](#).

⁹ Ова заједничка парламентарна комисија састоји се од по три представника из ЦИК-а, Савјета министара и оба дома државног парламента.

¹⁰ Устав ФБиХ прописује да се Дом народа ФБиХ састоји од 58 делегата од којих по 17 долази из сваког од три конститутивна народа и 7 делегата из реда Осталих. Уставни суд Босне и Херцеговине је дјелимично прихватио притужбу Боже Љубића (ХДЗ БиХ) и поништио одредбе Изборног закона којим се захтијева да сваком од конститутивних народа буде додијељен по најмање један делегат у сваком кантону, као и одредбе које наводе број делегата из реда Бошњака, Хрвата и Срба из сваког кантона. Током периода посматрања избора се чекало на одлуку Уставног суда за још једну притужбу везану за исту материју.

¹¹ У јануару 2018. године, државни парламент одбио је два приједлога која су поднијели ХДЗ БиХ и СДА. Парламент ФБиХ је у јуну и септембру 2018. године расправљао, али није усвојио, нацрт Закона о изборним јединицама и броју мандата у Парламенту ФБиХ у коначном гласању. ЦИК је донијела одлуку додјели мандата у Дому народа ФБиХ тек 18. децембра 2018. године.

¹² Дом народа ФБиХ има улогу у одабиру предсједника и потпредсједника ФБиХ као и у формирању Савјета министара ФБиХ и Дома народа Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине (горњи дом државног парламента).

¹³ Закони на нивоу државе, ентитета и Брчко Дистрикта имају различите услове за јавне званичнике и државне службенике који се кандидују на изборима.

¹⁴ ЦИК је објаснила ОДИHR ИПМ-у да нема приступа бројним базама података различитих државних и јавних агенција о државним службеницима на државном, ентитетском и на нивоу Брчко Дистрикта.

положаја или административних ресурса коју врше јавни званичници а за сврхе кампање (такође видјети *Окружење кампање*).¹⁵

Свеобухватну ревизију законског оквира треба предузети како би се отклонили недостаци које је ОДИHR установио у овом и претходним извјештајима и како би се спријечила злоупотреба јавних средстава за сврхе кампање.

V. ИЗБОРНИ СИСТЕМ

У оквиру сложеног институционалног система, општи избори укључују утрке за директне изборе који се одржавају на три нивоа. На државном нивоу, бирачко тијело бира чланове Предсједништва БиХ и посланике у Представничком дому Парламентарне скупштине БиХ (ПД БиХ). На ентитетском нивоу, грађани регистровани у ФБиХ бирају посланике Представничког дома ФБиХ (ПД ФБиХ), док они регистровани у РС-у бирају предсједника и два потпредсједника РС-а као и посланике Народне скупштине РС (НС РС). У ФБиХ ће се одржати и избори за десет кантоналних скупштина. Поред наведеног, одржати ће се и индиректни избори за горње домове државног и оба ентитетска парламента као и за предсједника и два потпредсједника ФБиХ.

Три члана Предсједништва Босне и Херцеговине се бирају простом већином на одвојеним кандидатским листама у два ентитета.¹⁶ Предсједник и потпредсједници РС-а такође се бирају простом већином гласова. Кандидат који добије највише гласова постаје предсједник, док два највише рангирана кандидата из реда друга два конститутивна народа постају потпредсједници.

Већина чланова ПД БиХ, ПД ФБиХ као и НС РС бирају се путем система пропорционалних отворених листи у вишечланим изборним јединицама (ВИЈ). Мандати у ВИЈ се додјељују политичким субјектима који су добили најмање 3 посто од укупног броја важећих гласова у одговарајућим ВИЈ а исто важи за независне кандидате.¹⁷ Кандидати који добију барем 20 посто преференцијалних гласова први добивају мандате док остали кандидати добивају мандате у складу са својим поретком на листи. Након почетне додјеле мандата у ВИЈ, компензацијски мандати се додјељују према затвореним страначким листама како би се обезбиједила адекватна пропорционална заступљеност странака и коалиција на ентитетском нивоу.¹⁸ Надаље, Изборни закон прописује минималну заступљеност односно четири мандата за свака од три конститутивна народа у случају ПД ФБиХ и НС РС.

¹⁵ Видјети [Заједничке смјернице за спречавање и одговор на злоупотребу административних ресурса током изборног процеса](#) ОДИHR-а и Венецијанске комисије из 2016. године.

¹⁶ Једног Бошњака и једног Хрвата бирају бирачи из ФБиХ, док једног Србина бирају бирачи из РС-а. Бирачи регистровани у ФБиХ могу гласати само за кандидата из реда Бошњака или Хрвата, али не за оба. Бирачи у Брчко Дистрикту гласају за кандидате из ФБиХ или РС-а, у зависности од свог ентитетског држављанства.

¹⁷ Политички субјекат јесте странка, коалиција, независни кандидат или листа независних кандидата који су регистровани за учешће на изборима. У складу са *Сент-Лагијево* методом, додјела мандата у ВИЈ међу политичким субјектима који имају право на мандат се врши према највећим изборним квоцијентима који је одговарајући субјекат добио. Квоцијент се добива дијелењем броја добивених гласова са 1, 3, 5, 7, итд. (све до колико је потребно да се додијеле сви мандати). Независним кандидатима су додијелиjeni квоцијенти једнаки броју својих одговарајућих гласова.

¹⁸ Представнички дом БиХ састоји се од 42 представника: 21 представник се бира из пет ВИЈ у ФБиХ и 9 из три ВИЈ у РС-у. Додатних седам представника из ФБиХ и пет представника из РС добивају компензацијске мандате. Представнички дом ФБиХ се састоји од 98 представника од којих се 73 бира у 12 ВИЈ, а 25 добива компензацијске мандате. НС РС састоји се од 83 посланика од који се 63 бира у 9 ВИЈ, а 20 добива компензацијске мандате. Брчко Дистрикт је укључен у ВИЈ ФБиХ. Кандидатске листе за компензацијске мандате смију укључивати само кандидате на отвореним листама.

Упркос законској обавези да се изврши ревизија мандата по ВИЈ сваке четири године, надлежни парламенти то нису учинили од 2001. године. Број бирача по изабраном представнику за ПД БиХ, ПД ФБиХ и НС РС значајно се разликује у свакој ВИЈ што подрива једнакост права гласа.¹⁹

Изборне јединице и број мандата за државне и ентитетске парламенте се требају повремено ревидирати како би се обезбиједио принцип једнакости гласа. Ове ревизије се требају вршити у складу са међународним обавезама и добрим праксама. Могло би се размотрити увођење законских одредби које прописују активности које ЦИК треба предузети уколико надлежни парламенти не испуне своје законске обавезе.

VI. ИЗБОРНА АДМИНИСТРАЦИЈА

Изборе проводи ЦИК, 143 ОИК, укључујући и 14 градских изборних комисија, Изборну комисију Брчко Дистрикта као и 5.649 бирачких одбора (БО). Гласање ван земље вршило се путем поште и на 10 бирачких мјеста успостављених у амбасадама и конзулатима.

Заинтересоване стране имали су мањак повјерења у све нивое изборне администрације доводећи у питање њену непристрасност и наводећи сумњу у политичку и етничку наклоност чланова ОИК.²⁰ Велики број саговорника ОДИHR ИПМ су стално изражавали забринутост о могућим малверзацијама на дан избора што надаље нарушава повјерење у изборну администрацију у периоду које предстоји изборима.

A. ЦЕНТРАЛНА ИЗБОРНА КОМИСИЈА

ЦИК је трајна институција који је одговорна за свеукупно провођење избора. Свих седам чланова ЦИК именује ПД БиХ на мандат у трајању од седам година. Предсједника ЦИК између себе бирају чланови ЦИК и то на основу принципа ротације с тим да један Бошњак, један Хрват, један Србин и један припадник Осталих појединачно служе мандат у трајању од 21 мјесец. ЦИК је 27. септембра 2018. године, 10 дана прије избора, изабрала да један од два њена члана из реда српског народа буде нови предсједник. ЦИК одржава јавне сесије на редовној и *ад хоц* основи. Одлуке ЦИК се објављују у Службеном листу и на Интернет страници ЦИК-а.

ЦИК је радила у окружењу непрестаних критика и навода који се односе на техничке припреме. Критике и наводе су изразиле разне заинтересоване стране, а појачали су их медији што је нарушило углед ЦИК-а и оштетило њен кредибилитет.²¹ ЦИК је ОДИHR ИПМ-у навела да недовољан број уполсника и ограничен буџет представљају главне препреке за ову

¹⁹ Видјети став 7.3 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године. Став I.2.2 iv [Кодекса добре праксе у изборним питањима](#) је донијела Венецијанска комисија 2002. године гдје препоручује да “дозвољено одступање од норми не треба износити више од 10% и сигурно не треба прелазити 15% осим у посебним околностима (заштита концентроване мањине, ријетко насељене административне јединице)”. Одступање од просјечног броја бирача прелази 15 посто у 3 од 8 ВИЈ за ПД БиХ (највеће одступање је 65 посто), у 6 од 12 за ПД ФБиХ и 2 од 9 за НС РС.

²⁰ Став 20 [Општег коментара бр. 25](#) који је донио Одбор за људска права УН-а 1996. године, а који коментарише Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ИССПР) наглашава потребу да се изборни процес мора спроводити “на фер основи, непристрасно и у складу са законима који су усклађени са Пактом”. Став П.3.1 Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије из 2002. године наглашава да “непристрасна институција мора бити задужена за примјену Изборног закона.”

²¹ Овоме доприноси неколико фактора укључујући наводе о увећаним бирачким списковима, цурењу података из нацрта документа о броју делегата у Дому народа ФБиХ информације о наводном губитку 35,8 тона папира за штампање гласачких листића. Потоњи наводи су тренутно под истрагом у Канцеларији тужиоца. Међутим, ОДИHR ИПМ није примила никакве податке о званичним резултатима ове истраге.

институцију.²² Ипак, ЦИК је углавном испунила своје основне задатке и адекватно спровела изборе.

Власти би требале да обезбиједу адекватно финансирање организовања избора. ЦИК-у треба обезбиједити потребна средства како би привукао довољно квалификованог кадра ради ефикасног спровођења свих својих задатака.

ЦИК је издала материјале за информисање бирача о томе како попунити гласачки листић и то на свим главним телевизијским (ТВ) станицама, на три локална језика као и на знаковном језику. ЦИК је признала да постоји потреба за постојањем више програма за подизање свијести бирача како би се особама са инвалидитетом олакшало учешће на изборима, али је нагласила да их не може спровести због мањка средстава.²³ ОДИHR ИПМ назначила недостатак свеобухватних информација за бираче. ЦИК је могла бити проактивнија у односу на ово питање и могла је провести циљане информативне кампање са фокусом на специфична питања као што су породично гласање, гласања уз помоћ другог лица и процедуре на дан избора с наглашавањем значаја тајности гласања.

Власти би требале да унаприједу програме за обуку бирача, укључујући програме о спречавању породичног гласања и неправилног гласања уз помоћ другог лица. ЦИК би даље требао да појача своје напоре како би обезбиједио доступну обуку бирачима и пружио информације свим групама бирача, поготово особама са инвалидитетом, у блиској сарадњи са организацијама које их представљају.

В. КОМИСИЈЕ НА НИЖИМ НИВОИМА

ОИК надлежне су за надзирање процеса гласања и пребројавања гласова на бирачким мјестима као и за унос података о прелиминарним резултатима гласања. Општинске савјете именују ОИК, које су трајне институције, на период од седам година, а њихова именовања одобрава ЦИК. Чланство у ОИК, гдје је то могуће, треба да одражава етнички састав одговарајуће општине. ОДИHR ИПМ је примијетила да су ОИК, које су посјећене, добро опремљене и оперативне.

ОИК именују нове БО за сваке изборе на основу номинација које дају политички субјекти. Међутим, овог пута је формирање БО је за већину ОИК представљало проблем јер им је у почетку недостајао значајан број номинованих кандидата.²⁴ Иницијално именовање чланова БО је праћено великим бројем замјена. ЦИК је одбила многе номиноване кандидате јер су били кандидати на локалним изборима 2016. године, а неке ОИК су навеле да је ЦИК касно комуницирала са њима у вези са овим питањем.²⁵ ОИК су одговориле тиме што су номиновале чланове из групе чланова комисије који су били чланови на претходним изборима и тиме што су тражили да им општинске администрације номинују кандидате. Доста номинованих кандидата су дали оставке због ниских накнада. Поред тога, ОИК су морале да замијене значајан број

²² ЦИК је навела да је државни парламент одбио да повећа буџет за изборе упркос бројним захтјевима.

²³ Такође видјети [Закључна запажања о почетном извјештају о Босни и Херцеговини Комитета CRPD](#) од 2. маја 2017. године), CRPD/C/BIH/CO/1, став 52 и 53.

²⁴ Према закону, уколико политички субјекти не номинују довољан број кандидата, ОИК морају самостално именовати БО.

²⁵ Према ЦИК-у и на основу судског преседана из 2015. године, забране из Изборног закона (члан 2.3.1.4) према којима није дозвољено да кандидати буду чланови изборних комисија такође се односе и на претходне општинске изборе. ОИК су навеле да им је ЦИК разјаснила ово ограничење 13. септембра 2018. године а, по закону, ОИК су требале основати БО до 7. септембра 2018. године. Из овог разлога, у Кнежеву је отприлике 12 посто номинованих кандидата морало бити замијењено, у Градишки - 10 посто, у Новом Граду – 16 посто, и у дистрикту Мостара– 59 посто.

чланова БО јер су били неуспјешни на испиту о процедурама на дан избора.²⁶ ОДИHR ИПМ је примијетила да су се замјене чланова БО наставиле до самог Дана избора што је додатно повећало оптерећеност ОИК које су морале поново организовати обуке. Ово је углавном негативно утицало на стабилност и стручну припремљеност БО.

ЦИК је организовала програме обуке широм земље за ОИК које су надаље одговорне за обуку чланова БО. ОДИHR ИПМ је примијетила да је квалитет обуке варирао широм земље али се показало да је обука недовољна јер је током дана избора велики број БО тешко савладавао изборне процедуре.

Требају бити предузете дјелотворне мјере како би се ојачале методе запошљавања и обуке ради обезбјеђења непристрасности и професионалности чланова комисија уз накнаду пропорционалну њиховом обиму посла. Како би се унаприједила стручна способност изборних комисија, ЦИК и ОИК треба да пруже повремене обуке са сертификацијом за потенцијалне чланове БО, са циљем да се формира листа сертификованог особља.

БО проводе процес гласања и бројања гласова на бирачким мјестима. БО имају по три или пет чланова, у зависности од величине округа. Иако је именовање бирачких одбора формално извршено у складу са законом, постојали су бројни вјеродостојни наводи ОИК, политичких странака и грађана посматрача да су политички субјекти трговали мјестима у БО да би успоставили контролу над активностима БО.²⁷ Фиктивни кандидати се наводно регистровани за мјеста у БО како би их могли продати другим заинтересованим странкама.²⁸ Многи саговорници ОДИHR ИПМ су навели забринутост да БО служе интересима политичких странака или да су чланови уистину представљали само једну политичку странку.²⁹ Горе наведено изазива забринутост и позива на дјеловање са посебним нагласком на обезбјеђивање непристрасности изборне администрације. Многи саговорници ОДИHR ИПМ су навели потенцијално увођење нових технологија гласања, као што су скенери за гласачке листиће, као начин да се спријечи изборна корупција на бирачким мјестима.

Треба предузети озбиљне напоре како би се обезбиједила непристрасност изборне администрације. Могла би се размотрити ревизија методе формирања БО, на начин, на примјер, да се ограничи право на кандидовање чланова БО само на странке које имају представнике у државном и ентитетским парламентима. Могли би се размотрити и алтернативни механизми за именовање чланова БО као што су јавни позиви у случају када политичке странке не номинују кандидате благовремено.

Гласачке листиће бирача из посебних категорија, као оне који су гласали у одсуству, путем мобилних тимова, ван земље и оних који су гласали путем непотврђених гласачких листића (видјети *Регистрација бирача*) се одвојено броје у Главном центру за бројање гласова у Сарајеву. Прије бројања, особље Главног центра потврђује идентитет ових бирача како би се спријечило дупло гласање. Главни центар за бројање гласова, којег успоставља ЦИК, такође врши ревизију протокола резултата БО, обједињује резултате са свих бирачких мјеста, и врши поновно бројање по наредби ЦИК.

²⁶ Чланови БО су имали обуку о процедурама везаним за дан избора и морали су положити испит. На примјер, у Мостару, отприлике 350 именованих кандидата нису дошли на обуке за БО.

²⁷ ОДИHR ИПМ је добио информације ове природе из Бихаћа, Бања Луке, Фоче, Ливна, Мостара, Сарајева, Тузле и Зенице.

²⁸ Упркос поновљеним напорима, ОДИHR ИПМ није успјела да успостави контакте нити да пронађе иједну канцеларију одређених странака и кандидата. ОДИHR ИПМ-у је потврђено да представници неких од ових странака (на примјер странка Лијево Крило) у БО су имале везе са другим водећим странкама.

²⁹ Став II.3.1.e Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије из 2002. године наводи да “политичке странке морају бити једнако заступљене у изборним комисијама”.

Закон је успоставља прописе везане за равноправност полова особља изборних комисија.³⁰ Од укупно 143 ОИК, 13 се није придржавало законске квоте од 40 посто за сваког од полова. ЦИК има само једну чланицу. Жене чине 46 посто од укупног броја чланова ОИК, али су на челу свега једне трећине ОИК. На дан избора, посматрачи МИПМ су примијетили да је су на челу отприлике 40 бирачких мјеста биле жене.

VII. РЕГИСТРАЦИЈА БИРАЧА

Грађани који су напунили 18 година на дан избора имају право гласа, осим када су лишени права гласа због озбиљне кривичне пресуде, што укључује и пресуду за ратни злочин или им је одузета правна способност.³¹ Осим у случају гласања ван земље, систем регистрације бирача је пасиван. Централни бирачки списак (ЦБС) је изведен из регистра становништва који је заснован на подацима о држављанима који испуњавају услове и који имају трајно и привремено пребивалиште.³² Грађани који бораве у иностранству могу задржати своју трајну регистрацију у БиХ.³³

Многи саговорници ОДИHR ИПМ изразили су забринутости везане за тачност ЦБС посебно због пријава о великом броју података преминулих бирача који би се могли користити за злоупотребе на дан избора. Међутим, упркос бројним захтјевима, политичке странке нису дале ОДИHR ИПМ никакве конкретне податке који би потврдили ове наводе.³⁴ По закону, одговорност да се пријави смрт грађанина општини је углавном на породици преминулог грађанина. Након тога, општина има обавезу да у дотични полицијску канцеларију достави одштампани смртни лист на основу којег полиција ручно обрађује податке. Искључиво полиција има овлаштења да избрише податке преминулих особа из локалне базе података о регистру становништва.³⁵ Описани механизам је склон људским грешкама и оставља мјеста за злоупотребе а може за резултат имати и заостајања, што доводи до закашњелом извјештавању и нетачним подацима у регистру становништва.

Требају се предузети даљи напори како би се побољшала тачност регистрације бирача. У сврху овога би се требала размотрити ревизија механизма пријављивања и уписа у матичну књигу чињенице смрти како би се обезбиједила благовремена размјена података и исправка података о грађанима. Власти би могле створити ефикасан систем електронског обавјештавања између институција које су укључене у процес са јасно дефинисаним одговорностима и роковима. На

³⁰ Према Изборном закону и Закону о равноправности полова, све изборне комисије треба да имају најмање по 40 посто чланова сваког од полова док у трочланим комисија треба да буду заступљена оба пола. Непоштивање ових квота може се оспорити у суду.

³¹ Видјети чланове 12 и 29 УН [Конвенције о правима особа са инвалидитетом](#) (CRPD) из 2006. године. Такође видјети став 9.4 Комуникације Но. 4/2011 Комитета CRPD из 2013. године (*Žolt Бурдосо и пет осталих против Мађарске*) која наводи да: “Члан 29 не предвиђа никакво разумно ограничење нити дозвољава икакво искључење било које групе особа са инвалидитетом. Стога, изузимање права гласа на основу перципираног или стварног психосоцијалног инвалидитета, укључујући и ограничења на основу индивидуализиране процјене, представља дискриминацију на основу инвалидитета”.

³² Агенција за идентификациона документа, евиденције и размјену података (IDDEEA), која је под Министарством цивилних послова, одржава регистар становништва. Држављани су обавезни да региструју трајно пребивалиште док расељена лица могу имати привремено пребивалиште док се не врате у општину свог претходног трајног пребивалишта.

³³ Држављани који бораве ван земље нису обавезни да се одјаве са свог трајног пребивалишта уколико одржавају стварне везе са државом (нпр. имају породицу, или посједују некретнине или предузеће). Према IDDEEA, до августа 2018. године је регистровано 3,943,950 грађана.

³⁴ Све политичке странке могу тражити и добити бесплатан примјерак бирачких спискова за изборе у којима оне учествују.

³⁵ По закону, полиција брише податке преминулих бирача само након што добију штампани извод из књиге умрлих од релевантне општине.

одговарајуће здравствене установе би се могла пребацити обавеза пријављивања матичном уреду чињенице о смрти грађанина.

Политичке странке и медији су често оптуживале ЦИК да не обезбјеђује тачност ЦБС. Према закону, ЦИК одржава ЦБС и, у оквиру својих надлежности, одговорна је за његову тачност и цјеловитост. Међутим, ЦИК зависи од тачности података које јој пружају остале институције одговорне за ажурирање регистра становништва.³⁶ У припремама за ове изборе, ЦИК је заједно са државним и ентитетским институцијама подузела мјере како би се побољшала тачност ЦБС што укључује и брисање података око 5.000 преминулих бирача. Поред тога, ЦИК је дала инструкције ОИК да се у бирачким списковима означе бирачи за које се утврди да су преминули након закључења ЦБС.

У сврху повећања повјерења јавности у интегритет процеса регистрације бирача, разне заинтересоване стране, укључујући и политичке странке и организације грађанског друштва би се могле позвати да учествују у ревизији бирачких спискова коју би иницирао и надзирао ЦИК.

Закон предвиђа могућност гласања из иностранства за које се бирачи морају регистирати за сваке изборе.³⁷ Бирачи који бораве у иностранству могу да бирају да ли ће гласачке листиће слати поштом или ће гласати лично у једном од БиХ конзулата или дипломатских представништава. ЦИК је регистровала 77.814 грађана за гласање путем поште и 1.085 бирача за гласање на бирачким мјестима у иностранству.³⁸ У складу са претходним препорукама ОДИHR-а, бирачи ће на овим изборима морати слати своје гласачке листиће препорученом поштом. Обзиром да је ЦИК одбила 9.136 захтјева за регистрацију за гласање ван земље, изразила је и забринутост о могућој злоупотреби личних идентификационих докумената и кривотворења потписа а овакве случајеве је упутила државном Тужилаштву ради даље истраге.³⁹

Интерно расељена лица имају право да бирају да ли ће гласати на бирачком мјесту према свом привременом пребивалишту под условом да су на том пребивалишту дуже од шест мјесеци, или могу одабрати да гласају на посебним бирачким мјестима “за гласање у одсуству” за изборну јединицу у којој су били регистровани прије него су расељени.⁴⁰

Након верификације бирачког списка, ЦИК је закључила ЦБС и 30. августа 2018. године објавила да је укупан број регистрованих бирача 3.352.933.⁴¹ ЦИК је послала коначне бирачке спискове ОИК у оквиру законског рока. Бирачи који се нису налазили на бирачком списку на дан одржавања избора као и бирачи који су дошли из иностранства, а имали су важећу личну карту и доказ о пребивалишту, су гласали путем непотврђених гласачких листића.⁴² Бирачи који су везани за дом и на мјестима притворских јединица су могли гласати путем мобилних гласачких кутија.⁴³

³⁶ Наиме, полиција на нивоу општина, кантона и ентитета (Члан 3.5 Изборног закона).

³⁷ ЦИК припрема посебне бирачке спискове за бираче који гласају ван земље и искључује их из главних бирачких спискова на обичним бирачким мјестима.

³⁸ Бирачи су се за гласање ван земље могли регистровати од 7. маја до 24. јула 2018. године. Највећи број бирача је регистрован из Хрватске (око 24.000), Србије (око 14.000) и Њемачке (око 10.000).

³⁹ Према [изјави ЦИК](#), захтјевима за регистрацију ван земље често су недостајали подаци везани за доказ о идентитету, држављанству или пребивалишту, а значајан број пријава су имали исте адресе у иностранству.

⁴⁰ ЦИК је регистровала 8.306 бирача да гласају на 128 бирачких мјеста за гласање у одсуству. Њихови гласачки листићи су бројани се у Главном центру за бројање гласова.

⁴¹ Бирачи су могли провјерити своје податке до 23. августа 2018. године путем општинских центара за регистрацију бирача, а после тога онлајн путем [Интернет странице ЦИК](#), или путем [ЦИК-ове SMS услуге](#).

⁴² Непотврђени гласачки листићи се предају на посебним бирачким мјестима, а броје се у Главном центру за бројање гласова након провјере података о датом бирачу у ЦБС. Ова бирачка мјеста су одређена у свакој општини.

⁴³ ЦИК је регистровала око 12.000 бирача за гласање путем мобилног тима.

VIII. РЕГИСТРАЦИЈА КАНДИДАТА

ЦИК потврђује право кандидовања на изборима и такође овјерава кандидатске листе. Кандидате за све изборе могу номинovati политичке странке и коалиције или се они кандидују самостално. Право кандидовања је ограничено по основу етничке припадности и пребивалишта (видјети *Правни оквир*). Да би се регистровали, политички субјекти морају ЦИК-у предати потписе подршке⁴⁴ и изборне пологе.⁴⁵

Процес регистрације је спроведен прије ангажовња ОДИHR ИПМ и био је увелико инклузиван. Кандидати су имали приступ верификацији потписа и нису изражене забринутости у вези са овом процедуром. Међутим, овај процес је оспораван у одређеним жалбама (видјети *Притужбе и жалбе*). Након овјере докумената, за државно предсједништво се такмичило 15 кандидата док се 37 кандидовало за предсједника Републике Српске. За парламентарне изборе се на гласачким листићима за ПД БиХ нашле 22 странке и 6 коалиција; за ПД ФБиХ су се такмичиле 23 странке и 5 коалиција а за НС РС 21 странка, 6 коалиција и 4 независна кандидата. Бирачи су могли да бирају из широког избора кандидата.

На кандидатским листама заступљеност оба пола мора бити најмање 40 посто при чему постоје посебни захтјеви о распоређивању кандидата на листама.⁴⁶ Уколико листа није у складу са захтјевима везаним за пол, ЦИК ју је послала назад странкама ради исправке или регистровала дио списка који је у складу са наведеним. Међутим, ЦИК је регистровала и неке кандидатске листе које нису испуниле услов заступљености полова у износу од 40 процената.⁴⁷

Иако је значајан број жена кандидата регистрован за изборе, жене су и даље недовољно заступљене у политици. Жене су чиниле свега 2 од 15 кандидата за државно предсједништво и 5 од 37 за предсједништво РС. Жене нису на челу нити једне од политичких странака које су добиле своје представнике у државном и ентитетским законодавним тијелима. На државном нивоу, укупан број жена у ПД БиХ се смањило са 23 посто у 2014. години на 16 посто у 2018. години. На ентитетском нивоу, број женски представника је остао сличан као на претходним изборима са 24 посто у ПД ФБиХ и 16 посто у НС РС. Новоизабрани предсједник РС је жена.

Треба размотрити квоту за полове која обезбјеђује једнакост кандидата и кандидаткиња на листама, а требају се примијенити санкције које одвраћају од непридржавања тих квота. Политичке странке требају да олакшају женама политичко напредовање, повећају видљивост кандидаткиња током изборних кампања и да интегришу питања везана за полове у своје платформе. Како би се ово подстакло, могло би се размотрити повећање државног

⁴⁴ Политичке странке и независни кандидати морају предати 5.000 потписа подршке за Предсједништво БиХ и ПД БиХ, 3000 потписа подршке за изборе предсједника РС-а, ПД ФБиХ и НС РС. Осим у случају предсједничких избора, странке нису обавезне да прикупе потписе подршке уколико имају представнике у законодавном тијелу за које се кандидују или у одговарајућим законодавним тијелима на вишем нивоу.

⁴⁵ Полози за регистрацију за изборе за Предсједништво БиХ и ПД БиХ износе 20.000 КМ (око 10.200 EUR; 1 EUR отприлике износи 1,96 КМ, тј. конвертибилних марака) односно 14.000 КМ за изборе на ентитетском нивоу. Независни кандидати су морали дати пола наведених износа. Полог се враћа онима који добију барем 3 посто гласова у утрци заснованој на принципу пропорционалности или који побједу у утрци за предсједника (потпредсједника) или добију барем три посто од гласова које је добио изабрани предсједник (потпредсједник).

⁴⁶ Изборни закон прописује да мање заступљен пол мора бити уврштен у сваку листу по сљедећем редослиједу: барем један кандидат из мањинског пола међу прва два кандидата, два – међу првих пет кандидата, три – међу првих осам кандидата, итд. Уколико листа није у складу са захтјевима везаним за пол, ЦИК је може послати назад странкама ради исправке или регистровати дио списка који је у складу са захтјевима, или одбити регистрацију.

⁴⁷ Од свеукупно регистрованих кандидата, 41,6 посто чине жене. Жене су биле заступљене у постотку мањем од 40 посто на најмање девет кандидатских лист за ПД БиХ, ПД ФБиХ и НС РС.

финансирања за странке које промовишу једнакост полова, обезбиједити додатан бесплатан приступ јавним медијима за кандидаткиње и годишње субвенције за странке како би се финансирани женски огранци политичких странка.

Упркос претходној препоруци ОДИHR-а, закон и даље пружа сувише опсежне основе за одјаву кандидата, што укључује и кршење одредби кампање и финансирања кампање. Упркос томе, није одјављен ниједан кандидат нити политичка странка.

IX. ИЗБОРНА КАМПАЊА

Званична изборна кампања започела је 7. септембра 2018. године, а завршила један дан прије избора. Међутим, одређене странке и кандидати су пријевремено започели кампању.⁴⁸ Такође је било случајева одржавања кампање на дан избора, што крши правило изборне шутње.⁴⁹ Власти су обавезне да обезбиједи једнак третман свим кандидатима за приступ јавним мјестима и објектима за потребе кампање што укључује и одржавање састанака, излагање плаката и панона. Организација јавних догађаја се мора најавити 24 часа унапријед. Кандидати су могли слободно да спроводе своје кампање, а темељне слободе говора, кретања и удруживања су углавном поштоване.⁵⁰

Кампања је била видљивија у урбаним срединама, а њене активности су појачане у посљедњим данима. Кандидати су се служили разним методама како би допрли до бирача што укључује плакате и паное, оглашавање у медијима као и традиционалне методе допирања до бирача као што је агитовање на улицама подјелом летака и осталих страначких реквизита, јавне скупове и кампање од врата до врата.⁵¹ Материјали за кампању су често постављани на неовлашћеним локацијама и скрнављење плаката је уочено у више наврата.⁵² Неки кандидати су проводили своје кампање углавном путем Интернета. Иако се друштвени медији сматрају све моћнијим средством за сврхе вођења кампање, велики број саговорника ОДИHR ИПМ-а изразили су забринутости везане за злоупотребу друштвених медија за ширење запаљиве реторике и говора нетолеранције.

Уз неколико изузетака, кандидати су се оријентисали ка властитим етничким заједницама.⁵³ Кампања је већином имала негативну и ноту поларизације гдје су конкуренти окривљени за мањак напретка. Истакнуте одлике кампање су биле наглашени национализам и напади на личност што се посебно односило на утрке за предсједника, чиме су се повремено засјенила друштвено економска питања као што су корупција, незапосленост, миграције и образовање. Уочена су и подсјећања на ратну прошлост земље и ширење страха. Резултат овога је било то да бирачима понуђен мали број разлучивих алтернатива. У двије одвојене изјаве дате на почетку кампање, међународна заједница је послала апел кандидатима да се суздрже од негативне и

⁴⁸ Изборни закон прописује да плаћена изборна кампања није дозвољена у периоду од објаве избора до званичног почетка кампање. Према [извјештају](#) који је објавила група грађана посматрача *Под Лупом*, забиљежено је 436 случајева пријевремене кампање коју је извршило 33 различита политичка субјекта. Разне интересне скупине су поднијели ЦИК-у пет пријава. Међутим, санкције нису наметнуте.

⁴⁹ ЦИК-у су поднесене 24 пријаве за кршење предизборне шутње, углавном ради наводне кампање на новинским порталима, друштвеним мрежама и путем СМС порука као и одржавања активности кампање ван бирачких мјеста.

⁵⁰ Постоје појединачни случајеви физичког напада на неке од кандидата. Непознати нападачи су код Високог напали Зијада Алајбеговића, кандидата СББ за скупштину Зеничко-добојског кантона. Непознати починиоци су у Ливно напали Јакова Перковића, кандидата Хрватске листе за Ливно за Кантон 10.

⁵¹ ОДИHR ИПМ је посматрала укупно 77 догађаја који се тичу кампање. Већина мјеста гдје су се одржавале кампање а која је посјетила ОДИHR ИПМ су имале приступ за особе са инвалидитетом.

⁵² ОДИHR ИПМ је уочила уништавање материјала за кампању између осталог у Бања Луци, Бановићима, Чапљини, Лукавцу, Мостару, Новом Граду, Варешу.

⁵³ НБ, Наша Странка, СДП БиХ и ДФ су тражиле наклоност у свим етничким заједницама.

неодговорне реторике као и реторике подјела при чему је и послала је апел властима да обезбиједе интегритет изборног процеса а грађане позвала да гласају.⁵⁴

У РС, грађански протести под називом “Правда за Давида” су представљали значајну одлику предизборног окружења.⁵⁵ Протест су добили на политичкој важности, а опозиција је указала на то да водећа странка и власти не желе ријешити овај случај док кандидати који су на тренутним функцијама оптужују опозицију да сакупља поене од протеста и од покушаја да се дискредитују странке које су на власти. На дан 5. октобра 2018. године, неки кандидати, укључујући опозиционе странке из РС, отказали су своја завршна окупљања и прикључили се протестима.

Током кампање, политичке странке и представници грађанског друштва су изразили забринутости о недостатку једнаких услова у односу на приступ јавним медијима, о пристрасном медијском праћењу и о злоупотреби административних ресурса коју врше владајуће странке.⁵⁶ У неким случајевима, ОДИHR ИПМ добила информације да власти дају кандидатима који су на тренутним функцијама повлаштени третман, а то се тиче додјеле простора за сврхе кампање.⁵⁷ ОДИHR ИПМ је такође примила вјеродостојне информације о покушајима да се неприкладно утиче на избор бирача и да се направи притисак на бираче да гласају за владајуће странке.⁵⁸ Ове двије чињенице заједно изазивају забринутости и односу на обавезе и опредјељења ОЕБС-а да се кампање одрже у праведним и слободним условима који омогућавају бирачима да сазнају и расправљају о политичким мишљењима, без страха од одмазде.⁵⁹ Многи кандидати су информисали ОДИHR ИПМ да нису поднијели притужбе јер нису имали повјерења да ће добити одговарајући правни лијек.

Политички субјекти треба да поштују закон и суздрже се од вршења притиска на бираче. Случајеве наводног притиска на бираче треба испитати брзо, темељито и ефикасно, а тужбиоци и ЦИК требају да починиоце благовремено позову на одговорност.

⁵⁴ Видјети [изјаву Управног одбора Савјета за имплементацију мира, Мисије ОЕБС-а и Савјета Европе](#) као и [изјаву Делегације ЕУ и ЕУ Специјалног представника у Босни и Херцеговини](#).

⁵⁵ Протести су започели након необјашњене смрти 21-годишњег Давида Драгичевића у марту 2018. године, а свакодневно их је у Бања Луци организовао Давидов отац који тврди да му је син убијен и оптужује полицију и тужилаштва да скривају доказе. Учесници протеста, који потичу из широког друштвеног спектра, су се такође скупили у осталим дијеловима РС-а и захтијевали да починиоци наводног убиства буду доведени пред лице правде. Грађански протести су организовани и у ФБиХ, али у мањем обиму. Њих је организовао отац 21-годишњег Џенана Мемича чија смрт, која се десила у фебруару 2016. године, и даље није ријешена. У неколико наврата су Драгичевић и Мемич организовали заједничке протесте.

⁵⁶ СНСД је [18.](#) и [24. септембра](#) 2018. године, свим пензионерима у РС-у јавно обећао једнократне накнаде у замјену за глас које је влада накнадно и исплатила. На дан 2. октобра 2018. године, [преко 300.000 пензионера у ФБИХ](#) примило је персонализовану писма од Канцеларије Премијера ФБиХ, Фадила Новалића (СДА), у којима се тражи да “наставе бити партнер онима који систематски, храбро и одлучно рјешавају проблеме у нашем друштву. Будите са онима који раде за Вас и за општу добробит наше државе и друштва.”

⁵⁷ Посматрачи ИПМ су пријавили да су се десили овакви случајеви у Бановићима (СДА), Мостару (ХДЗ 1990), Великој Кладуши (СДА и А-СДА), Власеници (Савез за побједу) и Новом Граду и на Илици (Народ и Правда), иако нису добивени конкретни докази у вези са овим ни од општина нити од подносиоца притужби. На дан 26. септембра 2018. године, предсједник СНСД-а Милорад Додик, је током [говора у сврхе кампање](#) у Гацку, пријетио да ће отпустити запослене у јавним предузећима који гласају за СДС и њеног предсједника Вукоту Говедарицу. ЦИК је примила неколико притужби везаних за овај случај. ОДИHR ИПМ је примила пријаве о притисцима на запослене да присуствују јавним догађајима везаним за кампању у Бановићима, Босанском Петровцу и Фочи.

⁵⁹ Став 7.6. Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године предвиђа да државе учеснице морају бити опредјељене да “омогуће [странкама] да се такмиче једни са другима на основу једнаког поступања пред законом и од стране власти.” Став 7.7 захтијева да се “политичке кампање одржавају у праведном и слободном окружењу гдје административне активности, насиље или застрашивање не смију спријечити странке или кандидате да слободно изјасне своја мишљења и процјене, нити смију да спријече бираче у сазнавању и расправљању о мишљењима и процјенама ни да их спријече да гласају без страха од одмазде.”

Кандидати углавном нису били проактивни у промовисању учешћа особа са инвалидитетом у изборима. Једнакост полова није била истакнута тема, а када јесте, онда се концентрисала на питања породице. Иако су се жене појављивале на изборним догађајима, ријетко су кампању спроводиле саме, а структуре политичких странака нису активно промовисале женске кандидате.⁶⁰ Уз неколико изузетака, жене су биле једва видљиве на водећим функцијама у странкама. Позитивно је то да су неке институције власти промовисале једнако учешће мушкараца и жена на изборима; међутим, фокус медија је већином био на мушким лидерима политичких странака.⁶¹

Х. ФИНАНСИРАЊЕ ИЗБОРНЕ КАМПАЊЕ

Политички субјекти се финансирају средствима из ентитетских буџета, властитим средствима, чланаринама и донацијама физичких и правних лица.⁶² Странке у државном парламенту су финансиране из државног буџета на годишњој основи.⁶³ Забрањени су кредити и донације из иностраних, анонимних и религијских извора, из извора јавног финансирања, као и од лица која имају уговор о јавним набавкама у износу већем од 10.000 КМ у току текуће године. За сваки изборну трку, политички субјекат може потрошити до 0,30 КМ по регистрованом бирачу.

Након измјена Закона о финансирању политичких странака из 2016. године, нерегуларности у финансирању изборне кампање су боље дефинисане што је у складу са претходним препорукама ОДИHR и Групе земаља Савјета Европе за борбу против корупције (GRECO).⁶⁴ Прописи ЦИК-а налажу да политички субјекти морају користити банковне рачуне који су намијењени за сврхе кампање за ове изборе. Међутим, новчане донације у било ком износу су дозвољене и не постоје изричите обавезе да све финансијске трансакције морају вршити путем рачуна намијењеног за кампање, чиме се омогућавају новчани токови којима се не може ући у траг. Поред тога, одређени кандидати на страначким листама су рекли ОДИHR ИПМ-у да су користили властита средства за сврхе кампање, али их нису пријавили као средства за потребе страначке кампање.

Требао би се ојачати регулаторни оквир како би се обезбиједила транспарентност и одговорност финансирања кампање. Треба размотрити да се у закону изричито пропише да се све финансијске трансакције везане за кампању врше путем намјенских банковних рачуна.

ЦИК-ов Одјел за ревизију надгледа финансирање странака и кампања. Према ЦИК-у, све регистроване политичке странке и независни кандидати су доставили привремене финансијске извјештаје и имовинске картоне за три мјесеца која су претходила њиховој регистрацији. Све осим 12 политичких странака и сви независни кандидати су поднијели коначне финансијске извјештаје о финансирању кампање до 6. децембра 2018. године.⁶⁵ Иако не постоји законски рок за ревизију и објаву ових извјештаја, 21. децембра је ЦИК објавила коначне финансијске извјештаје заједно са ЦИК-овим прегледом информација садржаних у тим извјештајима.

ЦИК може наметнути санкције за нерегуларности што укључује и неподношење финансијских извјештаја и злоупотребу државних ресурса за сврхе кампање. Међутим, санкције често нису

⁶⁰ ОДИHR ИПМ је процијенила да жене чине отприлике 40 посто аудиториа на посматраним догађајима везаним за кампању.

⁶¹ Видјети, на примјер, изјаве за јавности Џендер Центра ФБиХ упућене [политичким субјектима](#) и [медијима](#).

⁶² На годишњој основи, странка може добити донацију од физички лица и износу до 10.000 КМ, од члана странка до 15.000 КМ а од правних лица до 50.000 КМ.

⁶³ [Списак](#) странака који добивају средства из буџета је доступан на Интернет страници ЦИК.

⁶⁴ У свом [последњем извјештају](#) о транспарентности финансирања странака, GRECO је закључио да је једна препорука имплементована, пет дјелимично, а три нису имплементоване.

⁶⁵ ОДИHR ИПМ нема сазнања томе да ли је ЦИК примјенио икакве санкције за неподношење финансијских извјештаја.

довољне да би имале ефекат одвраћања.⁶⁶ Бројни саговорници ОДИHR ИПМ-а су навели да је транспарентност финансија политичких странака недовољна, да су имовина и финансирање кампање често непријављене и да странке наводно добивају донације од уговарача јавних набавки заузврат за добивање ових уговора. Регулаторни оквир углавном не обезбјеђује адекватно гарантовање транспарентности и одговорности везаних за финансирање кампање.⁶⁷

Закон треба измијенити како би се за кршења прописале пропорционалне санкције и санкције са ефектом одвраћања. Закон треба да успостави разуман рок за ревизију и објаву свих извјештаја о финансирању кампање а закључци ревизије требају се утврдити законом или подзаконским актом ЦИК-а.

XI. МЕДИЈИ

A. МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ И ПРАВНИ ОКВИР

Постоји велики број медијских извора који чине око 200 емитера, укључујући 3 јавна сервиса (од којих је један активан на државном нивоу и по један у сваком од ентитета), и више од 100 новина и часописа. Чланове Управних одбора јавних ТВ канала именују релевантни парламенти. Многи саговорници ОДИHR ИПМ-а су изразили забринутости о утицају политичких и пословних интереса на уређивачке политике медијских извора који се врши путем власника медија и оглашивачких пракси. С обзиром да имају ниске дохотке и лош друштвени положај, сматра се да су новинари осјетљиви на примање мита што често као резултат има пристрасно медијско праћење тренутних политичких питања, што укључује и изборну кампању.

Уобичајени су и вербални напади, посебно онлајн и на жене новинаре, као и физички напади и остали облици притиска на новинаре.⁶⁸ Многи представници медија који су се сусрели са ОДИHR ИПМ су оптужили политичаре да јавно нападају новинаре. Представник ОЕБС-а за слободу медија (RfоM) је нагласио да се “негативна реторика која се користи против медија мора окончати како би се спријечили даљи...напади на новинаре”.⁶⁹ ОЕБС RfоM је такође нагласио потребу за јачањем медијског плурализма и поштовањем независност и одрживост јавног сервиса.⁷⁰

Државни и ентитетски уставни обезбјеђују слободу говора. Ентитетски закони о заштити од клеветања прописују да се клевете не третирају као кривично дјело и прописују да новинари не морају открити своје изворе повјерљивих информација. Ипак, како кажу саговорницима ОДИHR ИПМ-а са којима се разговарало о питању медија, судски процеси клеветања се често покрећу са

⁶⁶ Прописане новчане казне износе од 500 до 10.000 КМ. Према ставу 22 [Смјерница ОДИHR-а и Венецијанске комисије о регулацији политичких странака из 2010. године](#) “Санкције увијек морају бити објективне, проводиве, ефикасне и пропорционалне својој специфичној сврси”. Такође видјети ставове 215 и 225.

⁶⁷ Члан 7.3 [Конвенције УН-а о борби против корупције](#) из 2003. године, наводи да “Државе потписнице такође морају размотрити подузимање прикладних законодавних и административних мјера... како би се ојачала транспарентност финансирања кандидатура за изабране јавне функције и, гдје је примјењиво, финансирања политичких странака.” Такође погледати чланове 8, 10-13 [Препоруке Rec \(2003\)4](#) Одбора министара Савјета Европе земљама чланицама о заједничким правилима против корупције у финансирању политичких странака и изборних кампања.

⁶⁸ Према Институцији омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине, у периоду од 2012. до 2017. године је забиљежено 266 физичких напада. Новинара БН ТВ је 26. августа 2018. године брутално претукло двоје непознатих нападача у Бања Луци. Полиција је ухапсила једног осумњиченог и најавила потрагу за другим.

⁶⁹ Видјети изјаве ОЕБС RfоM од [27. августа](#) 2018. године.

⁷⁰ Видјети говор ОЕБС RfоM од [17. септембра](#) 2018. године и изјаве од [20. априла](#) 2018. и [5. децембра](#) 2017. године.

циљем застрашивања новинара а судство није довољно независно од политичких утицаја.⁷¹ Законодавство се не супротставља претјерано концентрисаном власништву медија нити обезбјеђује транспарентност о томе ко посједује медије.

Треба усвојити законске акте који одвраћају од претјеране концентрације медијског власништва, како традиционалних тако и онлајн медија, и који обезбјеђују пуну транспарентност власништва медија.

Узимајући у обзир претходне препоруке ОДИHR-а, Регулаторна агенција за комуникације (РАК) вршила је властито праћење три јавна сервиса и четири ТВ канала у приватном власништву како би установила да ли се придржавају обавезе пружања објективног и тачног праћења кандидата током кампање. РАК је покренуо поступке против одређених емитера због непоштивања изборног законодавства.⁷² Уз кршења која су откривена током праћења емитера, РАК је примила седам притужби које су биле на чекању до краја кампање.⁷³ Упркос претходним препорукама ОДИHR-а, РАК нема јасне рокове за благовремено рјешавање притужби из области медија.

В. НАЛАЗИ ПРАЋЕЊА МЕДИЈА

У периоду између 2. септембра и 6. октобра 2018. године, ОДИHR ИПМ је на дневној основи (од 18:00 до 24:00 часа) вршила праћење медија за 11 ТВ станица (јавни емитери *БХТ1*, *ФТВ* и *РТРС*, као и приватни емитери *Наят TV*, *Н1* и *ОБН*). Поред тога, главни информативни програми су праћени на *Al Jazeera Balkans*, *БН*, *Face TV*, *Pink TV* и *TV1*) као и у сљедећим штампаним медијима: *Дневни аваз*, *Дневни лист*, *Глас Српске*, *Независне новине*, *Ослобођење* и *Вечерњи лист*.

Јавни сервиси које је надзирала ОДИHR ИПМ су медијски покривали су дешавања везана за кампању на уравнотежен начин у посебним програмима посвећеним изборима, а који су чинили отприлике половину њиховог свеукупног праћења изборних дешавања. У вијестима у ударним терминима су покривена и спорна питања о провођењу избора.

Саговорници ОДИHR ИПМ су често оптуживали јавни сервис Радио Телевизију Републике Српске (РТРС) за пристрасно медијско праћење у корист СНСД.⁷⁴ Налази праћења медија које је вршила ОДИHR ИПМ су потврдили да је на РТРС-у, г. Додик опсежно медијски попраћен и као предсједник РС-а и као кандидат што је довело у питање принцип једнаког третмана за све.

У оквиру редовних вијести и емисија о анализама тренутних питања, г. Додик је био доста опсежно медијски попраћен током кампање, како у јавним тако и у приватним медијским

⁷¹ Према Удружењу новинара Босне и Херцеговине, око 100 случаја клевете се поднесе против новинара сваке године; укупно 173 случаја клевете су на чекању закључно са септембром 2018. године.

⁷² Видјети [изјаву](#) РАК-а од 22. септембра 2018. године. РАК је казнила АТВ са 5.000 КМ због пристрасног праћења, а Наят TV ради кршења правила оглашавања. РАК је такође јавно опоменула БХ Радио 1 ради непридржавања правилима кампање и покренула управне поступке против РТРС, Алтернативне телевизије и Наят TV.

⁷³ Према РАК-у, двије притужбе су биле о наводним кршењима прописа о објављивању резултат испитивања јавног мнијења, а пет притужби је било везано за пристрасно праћење. У два од потоњих случајева, РАК није установио кршења а за преостале притужбе су чекале на рјешење до краја кампање.

⁷⁴ На примјер, [Новинска агенција СРНА](#) и [Интернет страница РТРС](#), обоје у јавном власништву, су 16. септембра 2018. године, објавили чланак у којем се Давор Драгичевић оптужује да користи смрт свог сина у сврхе политичких активности и да ради за иностране обавјештајне агенције са циљем дестабилизације РС.

изворима.⁷⁵ На доста приватних канала, медијско праћење г. Додика у вијестима је имало доста негативну ноту (између 33 и 79 посто праћења имало је негативну ноту), док су јавни канали имали већу уравнотеженост у праћењу. Све остале странке и њихови релевантни предсједнички кандидати су били значајно мање покривени, али су вијести биле позитивне или неутралне природе.⁷⁶

Како је ОДИHR претходно препоручио, сви јавни сервиси би требали обезбиједити непристрасно и уравнотежено медијско праћење свих странака и кандидата у свим својим вијестима и политичким емисијама.

Јавни сервиси које је пратила ОДИHR ИПМ придржавали су се законских обавеза везаних за пружање бесплатног емитовања свим изборним кандидатима током званичне кампање.⁷⁷ РАК наводи да су и јавни и приватни емитери су обезбиједили плаћено емитовање на једнакој основи за све кандидате. Позитивна је и чињеница да су многи емитери организовали дебате између кандидата.⁷⁸ Међутим, обзиром да су многи водећи кандидати, међу њима и предсједнички, одбили да заједно учествују на дебатама, бирачима је смањена могућност да донесу одлуке на бази потпуних информација.⁷⁹ Бројни саговорници ОДИHR ИПМ критиковали су формат дебата из разлога што нису олакшали боље представљање политичких програма.

Новине одражавају подијељеност друштва по етничким и политичким линијама. *Дневни аваз* који је повезан са Фахрудином Радончићем, кандидатом за члана Предсједништва, је скоро пола свог простора додијелио овом кандидату и СББ-у, углавном у га представљао позитивном контексту. Истовремено, *Дневни аваз* је дао 16 посто свог простора СДА која је представљена углавном у негативном контексту. *Вечерњи лист*, који је најпопуларнији међу Хрватима, је фаворизовао ХДЗ БиХ и Драган Човића, кандидата за члана Предсједништва којему је дао 60 посто свог медијског простора углавном у позитивном свјетлу. *Ослобођење*, са сједиштем у Сарајеву, и *Дневни лист*, са сједиштем у Мостару, су уједначено покривали већину кандидата без обзира на њихову етничку припадност. *Глас Српске* и *Независне новине* су више покривали кандидате из реда српског народа.

⁷⁵ Удио вијести о СНСД-у и г. Додика у информативним програмима у већини праћених приватних канала је износио између 16 и 47 посто. Велики дио вијести о г. Додика су се односили на дешавања везана за протесте “Правда за Давида”, на посјету министра вањских послова Русије Бања Луци и Сарајеву и на сусрет г. Додика са предсједником Русије. Вијести о томе да су САД ставиле кандидата и потпредсједника СНСД-а, Николу Шпирића на црну листу је вијест која је опширно расправљана у свим праћеним медијима.

⁷⁶ Г. Иванић је имао покривеност у просјечном износу од 10 посто од медијског покрића у информативним програмима приватних медија који су посматрани, СДА 8 посто (на Науат TV је имала 24 посто) ПДП је имао 7 посто, а сви остали појединачно мање од 5 посто.

⁷⁷ Јавни емитери морају обезбиједити свим кандидатима најмање три минуте бесплатног емитовања.

⁷⁸ *БХТ1* и *ФТВ* као и *Н1* су канали који су организовали бесплатне дебате за кандидате за државни ниво. *Pink TV*, један од најпопуларнијих приватних канала, је такође имала седмични програм о тренутним питањима у којима су учествовали неки од истакнутих кандидата. Неколико осталих приватних канала су нудили кандидатима да учествују у плаћеним дебатама, интервјуима и информативним програмима.

⁷⁹ Према *Н1*, на овом каналу нису одржане дебате за чланове Предсједништва из реда српског народа јер г. Додик није потврдио учешће, а г. Иванић је одбио да учествује без г. Додика. Преостале двије дебате на *Н1* између кандидата за бошњачког и хрватског члана предсједништва су се одржале, али без присуства главних кандидата јер су г. Бећировић, г. Џаферовић, г. Радончић као и г. Човић и г. Комшић одбили учешће. *ФТВ* је планирала заједничке дебате између главних кандидата из реда бошњачког и хрватског народа, али су учествовали само кандидати из реда бошњачког, али не и из хрватског народа.

ХII. УЧЕШЋЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

Постоји 18 званично признатих националних мањина у Босни и Херцеговини.⁸⁰ Већина њих има веома мален број чланова.⁸¹ Чланови националних мањина који се самоизјашњавањем декларишу као припадници “Осталих” бивају ускраћени одређених пасивних бирачких права на основу етничке припадности. Дискриминацијска природа уставног оквира, коју су оштро критиковали саговорници ОДИHR ИПМ-а који су припадници националних мањина, до сада није била тема расправе (видјети *Правни оквир*). Поред тога што искључује националне мањине, етнички кључ заступљености нарушава принцип учешћа у политичком процесу на основу држављанства и грађански права.

Најзаступљенија мањина су Роми која, према попису становништва из 2013. године, броји 12.583 члана мада се сматра да је стварни број Рома знатно већи. Представници ромске заједнице сусрели су се са представницима ОДИHR ИПМ-а и нагласили неке од специфичних изазова везаних за њихово учешће на изборима што укључује мањак приступа информацијама као и лоше образовање и писменост. Друштвени и економски услови чине ову заједницу осјетљивом на притиске који су усмјерени да утичу на њихов глас. Ипак, одређени број саговорника ОДИHR ИПМ-а су такође навели да расте свијест и отпорност бирача на овакве притиске унутар ромске заједнице. Мали број кандидата из ромске заједнице су се кандидовали за кантоналне скупштине, али ниједан Ром се није кандидовао за више нивое власти. Током кампање, није забиљежена нити пријављена дискриминаторна реторика против националних мањина.

ХIII. ПРИТУЖБЕ И ЖАЛБЕ

По закону, механизми за притужбе и жалбе постоје и обезбјеђују благовремено разматрање истих. Бирачи или политички субјекти чија су права повријеђена могу изборним комисијама поднијети притужбе у вези са изборима. ЦИК разматра одређене спорове на првој инстанци и обрађује захтјеве против одлука ОИК. Жалбе против одлука ЦИК у првој инстанци се подносе Апелационом одјељењу Суда Босне и Херцеговине чије одлуке су коначне. Одлуке ЦИК-а на другој инстанци нису предмет судске ревизије што је у супротности да међународним стандардима.⁸² Притужбе се морају доставити у року од 24 часа од учињене повреде, а жалбе у року од 48 часа од дана доношења одлуке, што је значајно краће од препорученог кроз добре праксе.⁸³ Изборне комисије морају ријешити притужбе у року од 48 часа, а судови у року од три дана. Закон не захтијева да изборне комисије и суд одрже саслушања, а случајеви везани за изборе се рјешавају на основу писмених пријава. Случај се може прослиједити тужиоцу на даље поступање ако садржи елементе потенцијалног кривичног дјела.

⁸⁰ Државни Закон о заштити права припадника националних мањина (из 2003. године а измијењен 2005. године), наводи Албанце, Италијане, Јевреје, Мађаре, Македонце, Нијемце, Пољаке, Роме, Румуне, Русе, Русине, Словаке, Словенце, Турке, Украјинце, Црногорце, и Чехе. Аустријска мањина је недавно препозната и представљена је уз остале мањине у Државном вијећу за мањине.

⁸¹ Према попису становништва из 2013. године, 96.539 особа (2,7 посто становништва) су се изјаснили као Остали.

⁸² У ставу 18 Московског документа ОЕБС-а из 1991. године, земље учеснице су посвећене пружању “ефективних мјера обештећења од управних одлука” и да настоје да омогуће судску ревизију тих одлука. Према ставу II.3.3.a Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије из 2002. године “мора постојати могућност коначне жалбе.”

⁸³ Став II.3.3.g. Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије из 2002. године препоручује да “Временска ограничења за подношење и одлучивање о притужбама морају бити кратка (три до пет дана за сваку прву инстанцу)”.

Међутим, процес рјешавања спорова какав се тренутно спроводи не омогућава потпуно учинковито правно задовољење. У пракси, ЦИК сматра прихватљивим само оне притужбе које поднесу политички субјекти, грађани посматрачи и бирачи гдје су подносиоци притужби директно погођени наводним неправилностима.⁸⁴ Ова ограничена интерпретација подрива напоре подносиоца притужби да допринесу интегритету изборног процеса. Поред тога, многе притужбе су сматране неприхватљивим јер су одбијени на основу чињенице да нису предати у законски прописаном року од 24 часа од кршења и у случајевима када је кршење било континуиране природе.⁸⁵ Иако закон дозвољава изборним комисијама да дјелују *ex officio* у случају неправилности, у пракси су они то радили само у неколико случајева кад би примили дојаву о неправилностима.⁸⁶ Надаље, изгледа да надлежности ЦИК и ОИК које се тичу притужби нису јасне па је неке случајеве ЦИК упутила ОИК и обратно.⁸⁷

У циљу пружања ефикасне заштите бирачких права, рок за подношење притужби би се могао продужити, посебно у случају притужби о кршењима која су у току. ЦИК треба да буде проактиван у разматрању потенцијалних неправилности ex officio (по службеној дужности), што укључује обавјештења која прими од посматрача. Треба се омогућити и судска ревизија одлука ЦИК-а о притужбама и жалбама.

ЦИК је размотрила неких 24 притужби на јавним расправама. ЦИК је разматрала и усвајала одлуке углавном консензусом који је настојао да одржи свеукупну етничку равнотежу у ЦИК-овом приступу. Позитивна чињеница је да ЦИК одржава регистар притужби. Међутим, ни регистар нити одлуке о притужбама нису доступне јавности, чиме се умањује транспарентност рјешавања спорова.⁸⁸

Како би се повећала транспарентност и одговорност, ЦИК и судови би требали благовремено да објаве информације о притужбама и одлукама везаним за изборе.

Прије Дана избора, ОДИHR ИПМ имала сазнања о постојању неких 120 притужби и жалби поднесених ЦИК-у. Од наведених притужби и жалби, отприлике 45 случајева се односе на састав изборних комисија, сличан број на кршења правила кампање а неких 20 случајева се односи на регистрацију кандидата.⁸⁹ Већина притужби су оцијењене и одбачене као неосноване. ЦИК је изрекла новчане казне и за странке и за кандидате у 12 случајева забрањене реторике и

⁸⁴ На примјер, БНТВ је поднијела притужбу против г. Додика ради говора мржње, застрашивања новинара и пријетњи упућених власнику БНТВ. Ова притужба је одбијена на основу тога што га није поднијела овлаштена особа. Сви захтјеви за поновна бројања који су поднијели кандидати, а не њихове странке, су одбачени као неосноване јер их није поднијела овлаштена особа. На примјер, захтјеве које су поднијели Фуад Хаџимехмедовић (СББ) и Анте Џаје (ХДЗ 1990).

⁸⁵ Отприлике 20 притужби је одбачено због неоснованости по овом основу или на основу тога што га није поднијела овлаштена особа. Ово укључује и притужбу о подјели бесплатних школских уџбеника од стране кандидата; о материјалима за сврхе кампање постављеним у недозвољеним мјестима; о објави чланка који вријеђа кандидата а који је објавила политичка странка.

⁸⁶ ЦИК је одбила притужбу који је Савез за побједу је поднио против г. Додика због наведеног кориштења говора мржње јер је поднесен након истека законског рока од 24 часа. Међутим, ЦИК је накнадно ревидирала случај и изрекла новчане казне г. Додика у износу од 7.000 КМ, а СНСД 5.000 КМ. Коалиција грађана посматрача Под Лупом обавијестила је ЦИК о 364 случаја пријевремене кампање и осталих кршења правила кампање која су извршила 32 политичка субјекта, укључујући и случајеве друштвених медија. Ипак, ЦИК није испитала нити једну од ових наводних нерегуларности.

⁸⁷ На примјер, око 15 притужби о кршењу правила кампање, укључујући и скрнављење материјала за кампању и куповину гласова као и неких 20 притужби о неправилностима на дан избора је ЦИК упутила ОИК, док су ОИК неколико притужби о неправилностима на дан избора послале ЦИК-у.

⁸⁸ Објављени су сажетци 10 случаја у којима је ЦИК наметнула санкције. О транспарентности у изборном процесу видјети став 68 Кодекса добре праксе у изборним питањима Венецијанске комисије из 2002. године.

⁸⁹ Притужбе о кршењу правила кампање су се односиле на 'говор мржње', прављење неприкладног притиска на бираче, куповину гласова, плаћене пријевремене кампање, незаконито постављање и скрнављење плаката.

говора.⁹⁰ Закон прописује преопширну дефиницију овог кршења а нису јасни ни критерији за разликовање запаљиве реторике од личних увреда или клеветања.⁹¹

У погледу спречавања неприкладног ограничавања слободе говора и обезбјеђивања досљедних одлука, дефиниција забрањеног језика који би могао некога навести или подстаћи на насиље или ширење мржње у Изборном закону треба да буде прецизнија. ЦИК би могао да усвоји даље смјернице за заинтересоване стране и за властито доношење одлука.

Прије дана избора и након тога, око 65 жалби против одлука ЦИК-а је поднесено суду. Већина жалби су одбијене као неосноване. Суд је оборио одлуке ЦИК-а којима је одбијена регистрација за четири странке,⁹² као и двије одлуке ЦИК-а о саставу ОИК.⁹³ Поред тога, суд је подржао став ЦИК-а за око 1.000 жалби против одбијеница за регистрацију за гласање ван земље. ЦИК је објавила око 30 судских одлука на својој Интернет страници, што је допринијело већој транспарентност о рјешавању спорова.⁹⁴

Случај се може упутити тужиоцу ако садржи елементе кривичног дјела. Тужиоци на различитим нивоима су информисали ОДИHR ИПМ о нејасноћама које се тичу њихових надлежности које се односе на кривична дјела везана за изборе у контексту општих избора.⁹⁵ Тужилаштво је информисало ОДИHR ИПМ о постојању око 20 случајева који су тренутно под истрагом, што укључује и случајеве које је ЦИК упутио.⁹⁶ Поред тога, одређени број случаја о могућим злоупотребама гласања ван земље је ЦИК упутила тужиоцу.

Уставни суд Босне и Херцеговине може одлучити о питањима везаним за изборе, што укључује уставност закона и сукоба надлежности државних и ентитетских институција. Случајеве могу упутити судови, одређени државни функционери као и било која друга особа чија су темељна права повријеђена а да су притом сви остали домаћи правни лијекови су искориштени.⁹⁷ Двије

⁹⁰ На примјер, кандидат Вукота Говедарица је кандидаткињу Жељку Цвијановић назвао унуком усташе (хрватска фашистичка организација током Другог свјетског рата); кандидат Аџем Џевад је на свом *Facebook* профилу тврдио да муж кандидаткиње Далиборке Мијовић своју добробит дугује ратном учешћу.

⁹¹ Члан 7.3 Изборног закона наводи “кориштење језика који може да провоцира или подстиче некога на насиље или ширење мржње”.

⁹² Одбијенице ЦИК-а се углавном односе на неплаћање изборног полога, недовољан број потписа подршке, имена која је слична именима постојећих странака или имена која могу подстаћи мржњу. Суд је усвојио жалбе *Хрватске странке права БиХ, Прве Српске Демократске Странке - Прва СДС, Српске напредне странке и Српске радикалне странке - Др Војислав Шешељ*, које је даље регистровала ЦИК.

⁹³ Суд је констатовао да ОИК Велика Кладуша и ОИК Усора нису били мултиетничке како закон налаже.

⁹⁴ Суд је навео да ОДИHR ИПМ-у да је објавио одлуке које је сматрао да су од интереса за јавност.

⁹⁵ Кривични закони на државном и ентитетским нивоима садрже прекршаје везане за изборе. Тужиоци су навели да не разумију које агенције – на државном или ентитетском нивоу – морају започети истрагу уколико се кршење током општих избора односи и на државне и на ентитетске или на кантоналне изборе. Кривични закони на државном и ентитетским нивоима садрже прекршаје везане за изборе. Тужиоци су навели да не разумију које агенције – на државном или ентитетском нивоу – морају започети истрагу уколико се кршење током општих избора односи и на државне и на ентитетске или на кантоналне изборе.

⁹⁶ Тужилаштво Босне и Херцеговине је информисао ОДИHR ИПМ да је примио пријаве у неких 16 случајева везаних за гласање путем поште, подстицање насиља и мржње, изборно подмићивање и кршење слободе гласања, регистрацију бирача и друга могућа кривична дјела везана за изборе. Тужилаштво ФБиХ је примио још четири случаја.

⁹⁷ Притужбе може да поднесе члан државног предсједништва, предсједавајући Савјета министара, предсједавајући, допредсједавајући или једна четвртина чланова било којег дома државног парламента или једна четвртина било којег дома ентитетског законодавног тијела.

притужбе везане за ове изборе су поднесене тичу се мандата који кантоналне скупштине додјељују Дому народа ФБиХ.⁹⁸

XIV. ПОСМАТРАЊЕ ИЗБОРА

Закон предвиђа праћење изборног процеса од стране грађана посматрача и међународних посматрача. Регистровани кандидати и политичке странке такође могу именовати посматраче. Акредитовани посматрачи из странака, испред независних кандидата, организација грађанског друштва и међународних организација могу посматрати комплетан изборни процес. На дан избора, само по један посматрач који долази из политичких субјеката и организација грађанског друштва може бити присутан на бирачком мјесту.

ЦИК регулише процес акредитовања и задужена је за акредитовање међународних посматрача, грађана посматрача као и за акредитовање представника кандидата у ЦИК-у. ОИК акредитују посматраче које именују странке за активности у оквиру релевантне изборне јединице. ЦИК је на инклузиван начин акредитовао 5.611 грађана посматрача и 650 међународних посматрача. Према подацима ЦИК-а, ОИК су акредитовали око 50.000 посматрача из бројних политичких субјеката. Коалиција шест организација грађанског друштва, звана *Под луном*, је организовала највећи подухват грађанског посматрања и редовно је објављивала извјештаје о посматрању.

XV. ДАН ИЗБОРА

Дан избора је углавном протекао уредно а посматрачи МИПМ су могли да прате процесе без ограничења. Транспарентност је додатно побољшало присуство грађана посматрача у 60 посто од посматраних бирачких мјеста. Посматрачи из странака су били присутни у 97 посто посматраних бирачких мјеста. ЦИК је објавила да је излазност 53.3 посто а почела је објаву прелиминарних резултата на својој Интернет страници 8. октобра 2018. године.

A. ОТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И ГЛАСАЊЕ

Посматрачи МИПМ су углавном прилично позитивно оцијенили отварање бирачких мјеста и забиљежили неке процедуралне пропусте. Комисије често нису забиљежиле број примљених гласачких листића нити серијске бројеве на печатима а понекад нису прописно запечатали гласачке кутије. У 10 од 128 посматраних бирачких мјеста је запажено да је отварање каснило више од 15 минута.

Гласање је углавном прошло у мирној атмосфери а посматрачи МИПМ нису примили дојаву нити о једном инциденту. Процес гласања је позитивно оцијењен у 94 посто од 1.273 посматраних бирачких мјеста. Негативно оцијењено је 6 посто случајева углавном ради необезбјеђивања тајности гласачког листића и неприкладног утицаја неовлаштених особа на процес гласања.

Процедуре идентификације бирача су већином поштоване. У 22 посто посматраних бирачких мјеста, појединим бирачима је одбијено да гласају, углавном из слиједећих разлога: гласачи

⁹⁸ Једну притужбу је поднијела гђа. Борјана Кришто, тада предједавајућа ПД БиХ, којом оспорава усклађеност одређених одредби Устава ФБИХ са Уставом Босне и Херцеговине. Клуб Бошњака у ПД БиХ је поднио још једну притужбу о процедуралним аспектима измјене и допуне Изборног закона. Ову потоњу притужбу је Уставни суд одбио 6. јула 2017. године. Након тога, нацрт о измјенама закона је требао усвојити Дом народа Парламентарне скупштине БиХ једноставном већином присутних чланова парламента што укључује барем једну трећину гласова из сваког од ентитета.

нису могли да покажу важећи идентификациони документ (40 случаја), није их се могло пронаћи на бирачком списку (87 случаја) или су послани на друго бирачко мјесто (184 случаја). Половина посматраних бирачких мјеста имале су приступ за бираче да инвалидитетом а распоред на бирачким мјестима је већином био прикладан за посебне потребе бирача са разним облицима инвалидитета како би могли самостално гласати (80 посто).⁹⁹

Власти би требале да уложе додатне напоре да обезбиједи да приступ бирачким мјестима буде без препрека.

МИПМ посматрачи су примијетили да тајност гласања није обезбјеђена у 18 посто посматраних бирачких мјеста што је забрињавајуће и у супротности са Ставом 7.4 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године као и са другим међународним стандардима.¹⁰⁰ Тајност гласања није обезбјеђена углавном ради претјеране гужве (8 посто), неадекватног распореда у просторијама за гласање (5 посто) и чињенице да бирачи нису попуњавали гласачке листиће у тајности (16 посто). Многи бирачи нису савили гласачке листиће прије него су их убацили у гласачке кутије. Надаље, породично или групно гласање је примијеђено у 16 посто посматраних локација.

Држава би требала да предузме ефективне мјере да се заштите права бирача на слободан и тајан избор. Процедуре гласања треба да буду ревидиране како би се обезбиједила тајност гласања и заштита од неприкладног утицаја на бираче. Важност тајности гласања треба нагласити током обуке изборних комисија и у материјалима за обуку бирача.

Закон омогућава гласања уз помоћ другог лица само за слабовидне особе, неписмене бираче и оне да тјелесним инвалидитетом. Ипак, МИПМ је уочило бројне случајеве гласања уз помоћ другог лица (поготово у случају жена и младих бирача) код оних бирача код којих је било видљиво да могу самостално да гласају. Ово упућује на то да се извршио неприкладан утицај на бираче, што је супротно међународним стандардима.¹⁰¹

МИПМ посматрачи су у скоро половини од посматраних случајева забиљежили да су посматрачи странака биљежили податке о томе ко је гласао.¹⁰² У смислу посматраних случајева неприкладног утицаја политичких странака на бираче (видјети *Изборна кампања*), ово би се могло посматрати као облик притиска на бираче на дан избора. Овоме процесу је помогла чињеница да су чланови комисије најављивали имена бирача прије него што би им дали гласачке листиће. У 2 посто случајева, МИПМ посматрачи су примијетили особе у близини бирачких мјеста који су покушавали утицати на бираче.¹⁰³ МИПМ посматрачи су пријавили

⁹⁹ Члан 29(а) CRPD обавезује државе да “особе са инвалидитетом могу ефикасно и у потпуности учествовати у политичком у јавном животу на једнакој основи са осталима ... *inter alia*, тиме што ће обезбиједити да су процедуре, објекти и материјали за гласање прикладни, доступни и једноставни за...кориштење”.

¹⁰⁰ Став 7.4 Копенхагенског документа ОЕБС-а из 1990. године наводи да земље учеснице требају “обезбиједити да се гласа тајно путем гласачких листића или путем једнаке процедуре гласања.” Став 20 Општег коментара бр. 25 који је донио Одбор за људска права УН-а (СССР) 1996. године, а који коментарише Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ИССПР), захтијева од држава да “подуму мјере како би гарантовале тајност гласања током избора...”.

¹⁰¹ Став 19 Општег коментара бр. 25 који је донио Одбор за људска права УН-а 1996. године, а који коментарише Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ИССПР) захтијева да “Особе које имају право гласа морају имати слободу гласања ... без неприкладног притиска или без икакве присиле која би могла пореметити или ограничити слободни израз воље бирача”.

¹⁰² Закон налаже да све политичке странке могу тражити и добити бесплатан примјерак бирачких спискова за изборе у којима оне учествују. Ови примјерци се користе за праћење учешћа бирача.

¹⁰³ Медији су изјавили да су агенције за спровођење закона задржале двије особе ради неприкладног утицаја на вољу бирача.

неколико случајева озбиљних нерегуларности као што је Бугарски воз, гласање умјесто других лица и претрпавање гласачких кутија, што све заједно подрива интегритет процеса гласања.¹⁰⁴

Требало би преиспитати праксу најављивања имена бирача на бирачким мјестима. Требало би размотрити забрану да политички субјекти воде евиденцију о томе ко је гласао на дан избора што укључује и кориштење бирачких спискова на бирачким мјестима.

В. ЗАТВАРАЊЕ БИРАЧКИХ МЈЕСТА И БРОЈАЊЕ

МИПМ је дао негативну оцјену за бројање у 23 од 126 посматраних бирачких мјеста, што је значајан број. Ова негативна оцјена има везе са значајним процедуралним грешкама или пропустима, гдје чланови БО нису знали или нису пратили процедуре бројања.

МИПМ је примијетила случајеве када БО у протоколе нису бројали нити уписали број неискориштених гласачких листића прије него ли су отворили гласачке кутије (у 10 и 13 случајева, респективно). У 14 случајева гдје су вршена посматрања, број примљених гласачких листића, потписа на списку бирача и неискориштених гласачких листића се нису слагали. У 22 случаја, валидност гласачких листића није утврђена на разуман и досљедан начин након што су отворене гласачке кутије. На многим бирачким мјеста, валидност гласачких листића нису установили чланови БО, како то прописи захтијевају. Надаље, након бројања важећих и неважећих гласачких листића, у протоколу резултата нису забиљежени сви подаци (у 33 посматрана случаја) а подаци који јесу забиљежени нису објављени присутним на бирачким мјестима (у 26 посматраних случајева). У 21 случају, број гласачких листића за одређену трку био је већи од броја потписа на бирачким списковима што указује на потенцијално претрпавање гласачких кутија.

Испуњавање протокола резултата је представљало проблем БО и касније је довело до поновљених бројања. Једна трећина посматраних БО имали су потешкоће у закључивању протокола резултата а 16 посматраних БО нису усагласили бројке, како прописи налажу. У 21 БО је уочена промјена података у протоколима резултата без поновног бројања гласачких листића. БО су у неким случајевима унапријед потписали протоколе резултата (10 случаја). Ометање процеса бројања је пријављено у 11 посматраних случајева. БО нису јавно објавили потписани примјерак протокола резултата у једној четвртини бирачких мјеста што је умањило транспарентност.

Потешкоће у бројању а којима су се суочавали БО и непознавање процедура, посебно током бројања, је указало на неадекватну обуку. Надаље, сложене процедуре гласања су веома подложне људским грешкама. Бројни чланови ОИК и остали саговорници МИПМ предложили су алтернативне механизме као што су скенери за гласачке листиће или централизовано бројање у изборним јединицама као могућа рјешења која би могла унаприједити повјерење у резултате избора.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Став 11 Општег коментара бр. 25 који је донио Одбор за људска права УН-а 1996. године, а који коментарише Међународни пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR) наводи да “Било какво насилно уплитање у ... гласање као и застрашивање или присила бирача треба бити забрањена путем казних закона а ти закони требају бити стриктно провођени”.

¹⁰⁵ Уколико се уведу техничка рјешења, њима морају претходити адекватне припреме како би се дало времена да се ураде студије изводљивости, набавке, планирање, тестирање, процјена, сертификација, обука бирача, изградња повјерења јавности као и имплементација. Видјети [Препоруку CM/Rec\(2017\)5](#) од Комитета министара Савјета Европе упућену земљама чланицама о стандардима за електронско гласање и пратећи Меморандум о смјерницама и објашњенима. Такође видјети [ОДИHR Приручник за посматрање нових технологија гласања](#).

Требала би се побољшати тачност бројања гласова. Такође би требало унаприједити обуке за чланове БО са посебним фокусом на бројање гласова и попуњавање образаца за унос резултата. Могла би се размотрити и могућност да се резултати гласања које су утврдили БО насумично поновно броје за све нивое и у свим изборним јединицама. Уколико се уведу техничка рјешења за аутоматско бројање, треба извести опсежну студију изводљивости и спровођења, а процес набавке, безбједност и остала значајна питања треба расправити на инклузиван начин у периоду који оставља довољно времена за спровођење рјешења прије избора.

С. ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ЗБИРНИХ РЕЗУЛТАТА И ОБЈАВА РЕЗУЛТАТА

Процес израде збирних резултата је углавном позитивно оцијењен. Овај процес је негативно оцијењен у 6 од 96 посматраних ОИК. Услови процеса израде збирних резултата нису били одговарајућу у 15 ОИК, углавном ради лоше организације и недовољног простора што је довело до претјеране гужве. Потешкоће са којима су се БО сусрели приликом бројања су надаље доказане тиме што су многе ОИК примиле некомплетне протоколе (уочено у 26 ОИК), нетачне примјерке протокола (13 ОИК), или протоколе које нису потписали сви чланови БО (11 ОИК). Посматрачи МИПМ у већином могли пратити процес израде збирних резултата.

Забрињавајуће је да је број неважећих гласачких листића за разне утрке достигао износ од 7 посто. Значајан број тих гласачких листића био је празан а саговорници ОДИHR ИПМ сматрају да је то био протестни глас. Уз то, сложеност гласачког листића је можда збунила бираче. Ова чињеница подвлачи потребу за додатним образовањем бирача и осталим напорима да се смањи висок број неважећих гласова на будућим изборима.

Протокол резултата БО, које су ОИК уносиле у систем за управљање резултатима, садржавао је неподударности укључујући и нетачне или дјелимично попуњене протоколе. Стога је 10. октобра 2018. године, након што су унесени подаци, ЦИК захтијевао од свих ОИК да тачно установе резултате избора у на оним бирачким мјестима гдје су се десиле грешке у протоколима резултата. У неким случајевима, ОИК су наново бројале гласачке листиће како би комплетирали обједињене резултате за дату општину. ЦИК одбацио као преурањено 20 захтјева за поновна бројања који су поднесени прије објаве о комплетирању прелиминарних резултата.

Након што је ЦИК објавила да се прелиминарни резултати требају комплетирали до 23. октобра 2018. године, политички субјекти, ОИК, посматрачи и групе које се састоје најмање од 50 бирача су могли да, у року од три дана, поднесу захтјеве за поновљено бројање због наводних неправилности које су могле утицати на резултате гласања.¹⁰⁶ Отприлике 100 захтјева ове врсте је поднесено ЦИК-у ради поновљеног бројања, укључујући и неких 10 захтјева за поновним бројањем на свим бирачким мјеста у изборној јединици или ентитету.¹⁰⁷ ЦИК је одлучила да нареди поновно бројање гласова у 84 бирачка мјеста.¹⁰⁸ Ова поновна бројања су као резултат имали промјене у броју гласова и додјели мандата на кандидатским листама за шест случаја везаних за изборе кантоналних скупштина. Поред тога, ЦИК је измијенила додјелу мандата како би обезбиједила минималну гарантовану репрезентацију конститутивних народа у ПД ФБиХ и НС РС. ЦИК је установила и објавила коначне резултате 6. новембра 2018. године.

¹⁰⁶ Политички субјекат може тражити поновно бројање гласова у изборним јединицама у којима се такмичило, посматрач – у бирачком мјесту који посматра исти посматрач, група од најмање 50 бирача – у мјесту у којем су гласачи и ОИК – у једном или више бирачких мјеста на територији своје надлежности.

¹⁰⁷ На примјер, СДС је затражио поновно бројање у свих 2.240 бирачких мјеста у РС; Сефер Халиловић, кандидат Босанскохерцеговачке патриотске странке – за цијелу ФБиХ; ХДЗ 1990 – у свим ОИК у Мостару, Новом Травнику, Широком Бријегу, Травнику, Витезу, и Жепчу; Народна Странка Радом за Бољитак – за гласање путем поште за ПД ФБиХ.

¹⁰⁸ Сви остали захтјеви нису прихваћени јер их није поднијела овлаштена особа или су одбијени као неосновани.

XVI. РАЗВОЈ ДОГАЂАЈА НАКОН ИЗБОРА

Према објављеним званичним резултатима, 14 политичких странака, укључујући 4 нова политичка играча, су прешли праг од 3 посто и добили представнике у ПД БиХ. На ентитетском нивоу, 12 странака ће имати своје представнике у ПД ФБиХ а 8 странака у НС РС. На изборима за предсједништво Шефик Џаферовић (СДА) је проглашен за бошњачког, Жељко Комшић (ДФ) за хрватског а Милорад Додик (СНСД) за српског члана предсједништва. Избор г. Комшића је изазвао незадовољство међу хрватским странкама, укључујући и ХДЗ БиХ. Они су довели у питање легитимност његове побједe, тврдећи да је она резултат гласова Бошњака.

Након Дана избора, велики број кандидата су описали изборни процес карактеришући га као пуног превара и јавно су довели у питање валидност резултата. Неки кандидати су говорили о наводним изборним злоупотребама на дан избора, укључујући “крађу” гласова током бројања, куповину гласова, намјерно поништавање важећих гласачких листића, и политичко учешће ОИК у процесу. Прије званичне објаве комплетираних прелиминарних резултата избора, у медијима су одређени актери објавили намјере да ће захтијевати поновна бројања гласачких листића или да ће тражити поништавање избора. Међу њима су били СДС и ПДП у РС и СББ у ФБиХ. НиП је јавно изјавила да је изборни процес “потпуно компромитован” а Државној агенцији за истраге и заштиту је поднијела пријаву о неправилностима у опхођењу ОИК и БО.

Притужбе се не могу поднијети на дан избора на бирачким мјестима. Чланови БО, посматрачи и бирачи могу забиљежити “поткријепљене примједбе” о наводним неправилностима у дневнику активности БО. На основу ових примједби, политички субјекти могу поднијети притужбе ОИК или ЦИК-у, који могу такође размотрити примједбе *ex officio*. Након дана избора је отприлике 60 притужби о наводним нерегуларностима поднесено ЦИК-у, гдје је око 15 одбачено као неосновано и неких 30 је ЦИК упутио ОИК.¹⁰⁹

Након дана избора, суд је размотрио преко 50 жалби против одлука ЦИК-а, укључујући и оне везане за поновна бројања и говор мржње. Одлуке суда су објављене на Интернет страници суда. Велика већина жалби је одбијена у меритуму. Неке жалбе су дјелимично усвојене а умањење новчане казне које је ЦИК наметнуо ради говора мржње. За три жалбе против одбијања захтјева за поновним бројањем је закључено да су неприхватљиве јер су их поднијеле кандидати а не овлаштене особе из њихових странака.

ЦИК је 30. октобра 2018. године једногласно одлучила да је надлежна да одреди број делегата које кантоналне скупштине бирају у Дом народа ФБиХ. Ипак, након више неуспјелих покушаја, од 29. новембра 2018. године, ЦИК није успјела одреди број делегата. Овај неуспјех је резултат непостојања заједничког разумијевања о томе да ли се требају користити подаци пописа из 2013. године, како налаже Изборни закон (Члан 10.12) или подаци пописа из 1991. године, што се изводи Устава ФБиХ. ЦИК је 18. децембра 2018. године донијела одлуку о додјелу мандата у Дому народа ФБиХ на основу минималног представљања (барем један делегат из сваког од конститутивних народа уколико су изабрани, из сваке кантоналне скупштине) и на основу пописа из 2013. године.¹¹⁰

¹⁰⁹ Укључујући и наводни неоправдани притисак на бираче, претрпавање гласачких кутија, гласање са кривотвореним или унапријед попуњеним гласачким листићима и остале неправилности које се односе на гласање и бројање.

¹¹⁰ Одлука је донесена на основу пет гласова. Два бошњачка члана ЦИК-а су гласала против.

XVII. ПРЕПОРУКЕ

Ове препоруке, на начин на који су садржане кроз цијели текст, понуђене су са циљем даље унапређења спровођења избора у БиХ и подршке настојањима да се они у потпуности ускладе са обавезама држава чланица ОЕБС-а, као и са другим међународним обавезама и стандардима демократских избора. Ове препоруке треба да буду схваћене у комбинацији са ранијим препорукама ОДИХР-а које још увијек нису спроведене.¹¹¹ ОДИХР је спреман да помогне властима у Босни и Херцеговини да даље унаприједи изборни процес и да спроведу препоруке садржане у овом и претходним извјештајима.

A. ПРИОРИТЕТНЕ ПРЕПОРУКЕ

1. Законодавац треба да спроведе пресуде Европског суда за људска права које се односе на дискриминациона ограничења за кандидовање на изборима по основу етничке припадности и пребивалишта.
2. Свеобухватну ревизију законског оквира треба предузети како би се отклонили недостаци које је ОДИХР установио у овом и претходним извјештајима и како би се спријечила злоупотреба јавних средстава за сврхе кампање.
3. Политички субјекти треба да поштују закон и суздрже се од вршења притиска на бираче. Случајеве наводног притиска на бираче треба испитати брзо, темељито и ефикасно, а тужиоци и ЦИК требају да починиоце благовремено позову на одговорност.
4. Држава би требала да предузме ефективне мјере да се заштите права бирача на слободан и тајан избор. Процедуре гласања треба да буду ревидиране како би се обезбиједила тајност гласања и заштита од неприкладног утицаја на бираче. Важност тајности гласања треба нагласити током обуке изборних комисија и у материјалима за обуку бирача.
5. Требало би преиспитати праксу најављивања имена бирача на бирачким мјестима. Требало би размотрити забрану да политички субјекти воде евиденцију о томе ко је гласао на дан избора што укључује и кориштење бирачких спискова на бирачким мјестима.
6. Треба предузети озбиљне напоре како би се обезбиједила непристрасност изборне администрације. Могла би се размотрити ревизија методе формирања БО, на начин, на примјер, да се ограничи право на кандидовање чланова БО само на странке које имају представнике у државном и ентитетским парламентима. Могли би се размотрити и алтернативни механизми за именовање чланова БО као што су јавни позиви у случају када политичке странке не номинују кандидате благовремено.
7. Требао би се ојачати регулаторни оквир како би се обезбиједила транспарентност и одговорност финансирања кампање. Треба размотрити да се у закону изричито пропише да

¹¹¹ У члану 25 [Истанбулског документа ОЕБС-а из 1999. године](#), државе чланице ОЕБС-а су се обавезале да “промптно поступе према ојени избора и препорукама које даје ОДИХР”. Поступање у складу са претходним препорукама ОДИХР ИПМ је како слиједи: препоруке 4, 6, 9, 11, 21, 23 и 24 из завршног извјештаја о Општим изборима 2010 ([завршни извјештај за 2010. годину](#)), као и препоруке 6, 11, 12, 13, 27, 29 и 30 из завршног извјештаја о Општим изборима 2014 ([завршни извјештај за 2014. годину](#)) су потпуно имплементоване. Препоруке 7 и 20 из завршног извјештаја за 2010. годину, као и препоруке 7, 8 и 28 из завршног извјештаја за 2014. годину су углавном имплементоване. Препоруке 5, 8, 12, 15, 16 и 19 из завршног извјештаја за 2010. годину, као и препоруке 2, 3, 4, 16, 18, 20, 21 и 24 из завршног извјештаја за 2014. годину су дјелимично имплементоване. Видјети www.paragraph25.odihr.pl.

се све финансијске трансакције везане за кампању врше путем намјенских банковних рачуна.

В. ОСТАЛЕ ПРЕПОРУКЕ

Изборни систем

8. Изборне јединице и број мандата за државне и ентитетске парламенте се требају повремено ревидирати како би се обезбиједио принцип једнакости гласа. Ове ревизије се требају вршити у складу са међународним обавезама и добрим праксама. Могло би се размотрити увођење законских одредби које прописују активности које ЦИК треба предузети уколико надлежни парламенти не испуне своје законске обавезе.

Изборна администрација

9. Власти би требале да обезбиједи адекватно финансирање организовања избора. ЦИК-у треба обезбиједити потребна средства како би привукао довољно квалификованог кадра ради ефикасног спровођења свих својих задатака.
10. Власти би требале да унаприједи програме за обуку бирача, укључујући програме о спречавању породичног гласања и неправилног гласања уз помоћ другог лица. ЦИК би даље требао да појача своје напоре како би обезбиједио доступну обуку бирачима и пружио информације свим групама бирача, поготово особама са инвалидитетом, у блиској сарадњи са организацијама које их представљају.
11. Власти би требале да уложи додатне напоре да обезбиједи да приступ бирачким мјестима буде без препрека.
12. Требају бити предузете дјелотворне мјере како би се ојачале методе запошљавања и обуке ради обезбјеђења непристрасности и професионалности чланова комисија уз накнаду пропорционалну њиховом обиму посла. Како би се унаприједила стручна способност изборних комисија, ЦИК и ОИК треба да пружи повремене обуке са сертификацијом за потенцијалне чланове БО, са циљем да се формира листа сертификованог особља.
13. Требала би се побољшати тачност бројања гласова. Такође би требало унаприједити обуке за чланове БО са посебним фокусом на бројање гласова и попуњавање образаца за унос резултата. Могла би се размотрити и могућност да се резултати гласања које су утврдили БО насумично поновно броје за све нивое и у свим изборним јединицама. Уколико се уведу техничка рјешења за аутоматско бројање, треба извести опсежну студију изводљивости и спровођења, а процес набавке, безбједност и остала значајна питања треба расправити на инклузиван начин у периоду који оставља довољно времена за спровођење рјешења прије избора.

Регистрација бирача

14. Требају се предузети даљи напори како би се побољшала тачност регистрације бирача. У сврху овога би се требала размотрити ревизија механизма пријављивања и уписа у матичну књигу чињенице смрти како би се обезбиједила благовремена размјена података и исправка података о грађанима. Власти би могле створити ефикасан систем електронског обавјештавања између институција које су укључене у процес са јасно дефинисаним одговорностима и роковима. На одговарајуће здравствене установе би се могла пребацити обавеза пријављивања матичном уреду чињенице о смрти грађанина.

15. У сврху повећања повјерења јавности у интегритет процеса регистрације бирача, разне заинтересоване стране, укључујући и политичке странке и организације грађанског друштва би се могле позвати да учествују у ревизији бирачких спискова коју би иницирао и надзирао ЦИК.

Регистрација кандидата и кампања

16. Треба размотрити квоту за полове која обезбјеђује једнакост кандидата и кандидаткиња на листама, а требају се примијенити санкције које одвраћају од непридржавања тих квота. Политичке странке требају да олакшају женама политичко напредовање, повећају видљивост кандидаткиња током изборних кампања и да интегришу питања везана за полове у своје платформе. Како би се ово подстакло, могло би се размотрити повећање државног финансирања за странке које промовишу једнакост полова, обезбиједити додатан бесплатан приступ јавним медијима за кандидаткиње и годишње субвенције за странке како би се финансирани женски огранци политичких странка.

Финансирање кампање

17. Закон треба измијенити како би се за кршења прописале пропорционалне санкције и санкције са ефектом одвраћања. Закон треба да успостави разуман рок за ревизију и објаву свих извјештаја о финансирању кампање а закључци ревизије требају се утврдити законом или подзаконским актом ЦИК-а.

Медији

18. Треба усвојити законске акте који одвраћају од претјеране концентрације медијског власништва, како традиционалних тако и онлајн медија, и који обезбјеђују пуну транспарентност власништва медија.
19. Како је ОДИХР претходно препоручио, сви јавни сервиси би требали обезбиједити непристрасно и уравнотежено медијско праћење свих странака и кандидата у свим својим вијестима и политичким емисијама.

Притужбе и жалбе

20. У циљу пружања ефикасне заштите бирачких права, рок за подношење притужби би се могао продужити, посебно у случају притужби о кршењима која су у току. ЦИК треба да буде проактиван у разматрању потенцијалних неправилности *ex officio* (по службеној дужности), што укључује обавјештења која прими од посматрача. Треба се омогућити и судска ревизија одлука ЦИК-а о притужбама и жалбама.
21. Како би се повећала транспарентност и одговорност, ЦИК и судови би требали благовремено да објаве информације о притужбама и одлукама везаним за изборе.
22. У погледу спречавања неприкладног ограничавања слободе говора и обезбјеђивања досљедних одлука, дефиниција забрањеног језика који би могао некога навести или подстаћи на насиље или ширење мржње у Изборном закону треба да буде прецизнија. ЦИК би могао да усвоји даље смјернице за заинтересоване стране и за властито доношење одлука.

АНЕКС I: КОНАЧНИ РЕЗУЛТАТИ ИЗБОРА¹¹²

Предсједништво Босне и Херцеговине

Врста гласова	ФБиХ	РС
Важећи, укључујући	1.008.955	683.361
Обични	977.905	650.939
Путем поште	23.550	24.726
У одсуству/ мобилни тимови/ван земље	6.495	5.832
Потврђени	1.005	1.864
Неважећи гласови	75.982 (7,0 посто)	44.277 (6,1 посто)

Бошњачки члан Предсједништва:

Име кандидата	Страначка припадност	Број гласова	Постота к
Шефик Џаферовић	СДА (Странка демократске акције)	212.581	36,61
Денис Бећировић	СДП БиХ (Социјалдемократска партија Босне и Херцеговине)	194.688	33,53
Фахрудин Радончић	СББ (Савез за бољу будућност– Фахрудин Радончић)	75.210	12,95
Мирсад Хаџикадић	Мирсад Хаџикадић – Платформа за прогрес	58.555	10,09
Сенад Шепић	Независни блок	29.922	5,15
Амер Јерлагић	Странка за Босну и Херцеговину	9.655	1,66

Хрватски члан Предсједништва:

Име кандидата	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
Жељко Комшић	Демократска фронта	225.500	52,64
Драган Човић	ХДЗ БиХ (Хрватска демократска заједница БиХ)	154.819	36,14
Диана Зеленика	ХДЗ 1990 (Хрватска демократска заједница 1990)	25.890	6,04
Бориша Фалатар	Наша Странка	16.036	3,74
Јерко Иванковић-Лијановић	Народна Странка Радом За Бољитак	6.099	1,42

Српски члан Предсједништва:

Име кандидата	Страначка припадност	Број гласова	Постотак
Милорад Додик	СНСД (Савез независних социјалдемократа)	368.210	53,88
Младен Иванић	Коалиција Савез за побједу	292.065	42,74
Мирјана Поповић	Српска напредна странка	23.086	3,38
Гојко Кличковић	Прва Српска демократска странка	10.355	1,52

Представнички дом Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине

Врста гласова	ФБиХ	РС
Важећи, укључујући	989.192	667.324
Обични	957.784	633.214
Путем поште	23.881	25.895
У одсуству/мобилни тимови/ван земље	6.533	6.365
Потврђени	994	1.850
Неважећи гласови	95.844 (8,8 посто)	60.600 (8,3 посто)

Из Федерације Босне и Херцеговине:

Политичка странка/коалиција	Број гласова	Постотак	Укупан број мандата	Директни мандати	Компензацијски мандати
СДА (Странка демократске акције)	252.058	25,48	8	6	2
Коалиција ХДЗ БиХ, ХСС, ХКДУ БиХ, ХСП-ХНС, ХСП ДР АС БиХ, ХДУ БиХ	145.487	14,71	5	5	
СДП БиХ (Социјалдемократска партија Босне и Херцеговине)	140.782	14,23	5	3	2
Коалиција ДФ-ГС, ЖЕЉКО КОМШИЋ: БиХ ПОБЈЕЂУЈЕ!	96.174	9,72	3	3	
СББ (Савез за бољу будућност–Фахрудин Радончић)	67.599	6,83	2		2
Наша Странка	48.401	4,89	2	1	1
Независни блок	41.512	4,20	1	1	
ПДА (Покрет демократске акције)	38.417	3,88	1	1	
Коалиција А-СДА за европску Босну и Херцеговину - Заједно	29.726	3,01	1	1	
Осталих 14 странака са мање од 3 посто гласова по странци	129.036				

Из Републике Српске:

Политичка странка/коалиција	Број гласова	Постотак	Укупан број мандата	Директни мандати	Компензацијски мандати
СНСД (Савез независних социјалдемократа)	260.930	39,10	6	4	2
СДС Лист (СДС-НДП-НС-СРС)	162.414	24,34	3	3	
ПДП – Младен Иванић	83.832	12,56	2	1	1
ДНС (Демократски народни савез)	68.637	10,29	1	1	
Социјалистичка партија	31.321	4,69	1		1
СДА (Странка демократске акције)	29.673	4,45	1		1
Осталих 8 странака са мање од 3 посто гласова по странци	30.517				

Представнички дом Федерације Босне и Херцеговине

Важећи, укључујући	1,001,333
Обични	969,818
Путем поште	23,918
У одсуству/мобилни тимови/ван земље	6,599
Потврђени	998
Неважећи гласови	83,791 (7.7 посто)

Политичка странка/коалиција	Број гласова	Постотак	Укупан број мандата	Директни и мандати	Компензацијски мандати
СДА (Странка демократске акције)	252.817	25,25	27	22	5
СДП БиХ (Социјалдемократска партија Босне и Херцеговине)	145.458	14,53	16	12	4
Коалиција ХДЗ БиХ, ХСС, ХКДУ БиХ, ХСП-ХНС, ХСП ДР АС БиХ, ХДУ БиХ, ХСС СР	143.704	14,35	16	13	3
Коалиција ДФ-ГС, Жељко Комшић: БиХ ПОБЈЕЂУЈЕ!	93.708	9,36	10	9	1
СББ-Фахрудин Радончић	70.571	7,05	8	5	3
Наша Странка	50.947	5,09	5	1	4
ПДА (Покрет демократске акције)	37.731	3,77	4	3	1
Независни блок	34.913	3,49	4	1	3
Коалиција А-СДА за европску Босну и Херцеговину - Заједно	27.396	2,74	2	2	
Коалиција Хрватско јединство (ХДЗ 1990-ХСП БИХ-ХНЛ)	25.663	2,56	2	2	
Народ и Правда	23.222	2,32	2	2	
Лабуристичка странка Босне и Херцеговине	7.656	0,76	1	1	
Осталих 16 странака са мање од 3 посто гласова по странци	87.547				

Предсједник и замјеници предсједника Републике Српске

Важећи, укључујући	679.601
Обични	645.391
Путем поште	25.867
У одсуству/мобилни тимови/ван земље	6.445
Потврђени	1.898
Неважећи гласови	48.729 (6,63%)

Име кандидата	Странацка припадност	Број гласова	Постотак
Жељка Цвијановић	СНСД – Савез независних социјалдемократа	319.699	47,04
Вукота Говедарица	Коалиција Савез за побједе	284.195	41,82
Рамиз Салкић	Коалиција Заједно за БиХ	21.292	3,13
Ћамил Дураковић	Независни кандидат	10.299	1,52
Радомир Лукић	Прва Српска демократска странка	6.021	0,89
Јосип Јерковић	Коалиција ХДЗ БиХ, ХСС, ХКДУ БиХ, ХСП-ХНС	5.881	0,87
Осталих 31 кандидат са мање од 5.000 по кандидату		32.214	

Народна скупштина Републике Српске

Важећи, укључујући	684.744
Обични	650.520
Путем поште	25.914
У одсуству/мобилни тимови/ван земље	6.373
Потврђени	1.937
Неважећи гласови	43.085 (5,92%)

Политичка странка/коалиција	Број гласова	Постотак	Укупан број мандата	Директни мандати	Компензацијски мандати
СНСД (Савез независних социјалдемократа)	218.201	31,87	28	24	4
Коалиција СДС (СДС-СРС)	123.515	18,04	15	13	2
ДНС (Демократски народни савез)	98.851	14,44	12	11	1
ПДП РС - Младен Иванић	69.948	10,22	9	5	4
Социјалистичка партија	56.106	8,19	7	6	1
Коалиција Заједно за БиХ	29.556	4,32	4	2	2
Коалиција НДП Драган Чавић-НС-СНС-Слобода	28.183	4,12	4	1	3
Уједињена Српска	21.187	3,09	3	1	2
Осталих 23 странке са мање од 3 посто гласова по странци	39.197				

АНЕКС II: СПИСАК ПОСМАТРАЧА У МЕЂУНАРОДНОЈ ИЗБОРНОЈ ПОСМАТРАЧКОЈ МИСИЈИ

Парламентарна скупштина ОЕБС-а (ПС ОЕБС)

Мавроудис Воридис	Специјални координатор	Грчка
Пија Каума	Шеф делегације	Финска
Кристијан Хафенекер	Члан парламента	Аустрија
Рајнхолд Лопатка	Члан парламента	Аустрија
Борис Јачев	Члан парламента	Бугарска
Георгиос Чампоурис	Члан парламента	Грчка
Грегелеј Арато	Члан парламента	Мађарска
Рената Алт	Члан парламента	Њемачка
Андреас Шварц	Члан парламента	Њемачка
Гжегорж Фурго	Члан парламента	Пољска
Јачек Влосовиц	Члан парламента	Пољска
Костел Алексе	Члан парламента	Румунија
Петру Мовила	Члан парламента	Румунија
Каталин-Данијел Фенечију	Члан парламента	Румунија
Јонут Сибинеску	Члан парламента	Румунија
Џон Витингдејл	Члан парламента	Уједињено Краљевство
Фредерик Петит	Члан парламента	Француска
Едвард Рајдел	Члан парламента	Шведска
Ахмет Арслан	Члан парламента	Турска
Гјурсел Текин	Члан парламента	Турска
Јуксел Јанцизар	Особље делегације	Турска
Хатице Ер Ас	Особље делегације	Турска
Роберт Ханд	Особље Хелсиншког комитета САД	Сједињене Америчке Државе
Артур Пол Масаро	Особље Хелсиншког комитета САД	Сједињене Америчке Државе
Андреас Хотел	Секретаријат ПС ОЕБС	Њемачка
Корина Ленш	Секретаријат ПС ОЕБС	Њемачка
Франческо Пагани	Секретаријат ПС ОЕБС	Италија
Ирина Сабашук	Секретаријат ПС ОЕБ С	Украјина
Чарли Рутер	Секретаријат ПС ОЕБС	Уједињено Краљевство

Парламентарна скупштина Савјета Европе (ПАЦЕ)

Дама Шерил Џилан	Шеф делегације	Уједињено Краљевство
Колет Келехер	Члан парламента	Ирска
Ен Мулдер	Члан парламента	Низоземска
Петер Ејде	Члан парламента	Норвешка
Уте Вогт	Члан парламента	Њемачка
Јосип Јуратовић	Члан парламента	Њемачка
Идалија Серрао	Члан парламента	Португал
Адријана Туса	Члан парламента	Румунија
Лорд Дејвид Бленкара	Члан парламента	Уједињено Краљевство
Лејди Тара Бленкатра	Члан парламента	Уједињено Краљевство
Анђела Смит	Члан парламента	Уједињено Краљевство
Никол Дурантон	Члан парламента	Француска
Клод Керн	Члан парламента	Француска
Пјер-Ален Фридез	Члан парламента	Швицарска
Антонио Гутијерез Лимонес	Члан парламента	Шпанија
Сораја Родругез Рамос	Члан парламента	Шпанија
Мирен Горотксатеги	Члан парламента	Шпанија
Хосе Сепеда	Члан парламента	Шпанија
Мирјана Лазарова	Венецијанска комисија	БЈР Македонија
Михаел Јансен	Венецијанска комисија	Њемачка
Ен Годфреј	Секретаријат ПАЦЕ	Уједињено Краљевство
Шемавон Шахбазијан	Секретаријат ПАЦЕ	Француска
Францк Дешлер	Секретаријат ПАЦЕ	Француска

Парламентарна скупштина НАТО-а

Раса Јукневичијене	Шеф делегације	Литванија
Руксандра Попа	Замјеник генералног секретара	Француска
Обрад Мисо Станисић	Члан парламента	Црна Гора
Генчи Ниманбегу	Члан парламента	Црна Гора
Хулио Миранда Калха	Члан парламента	Португал
Маделајн Моон	Члан парламента	Уједињено Краљевство
Роберт Стјуарт	Члан парламента	Уједињено Краљевство
Зорана Бацовић	Особље делегације	Црна Гора

Европски парламент (ЕП)

Франк Енгел	Шеф делегације	Луксембург
Андре Елисен	Члан парламента	Низоземска
Норберт Нојсер	Члан парламента	Њемачка
Рамона Николе Манесцу	Члан парламента	Румунија
Тонино Пицула	Члан парламента	Хрватска
Андре Де Мунтер	Секретаријат ЕП	Белгија
Винчензо Грецо	Секретаријат ЕП	Италија
Тимоти Боден	Секретаријат ЕП	Уједињено Краљевство
Монтсерат Габас	Секретаријат ЕП	Шпанија

ОДИHR ИПМ краткорочно ангажовани посматрачи

Уарда Целами	Албанија
Мира Хоџа	Албанија
Вилхелм Грисеман	Аустрија
Андреа Јакобер	Аустрија
Корнелија Линхарт	Аустрија
Рихард Винкелхофер	Аустрија
Карен Де Дајкер	Белгија
Франсоа-Ксавијер Финет	Белгија
Брегт Киперс	Белгија
Жил Ландсберг	Белгија
Хелена Селман	Белгија
Ханес Ван Невел	Белгија
Владимир Бозхадзе	Грузија
Катрин Аагаард	Данска
Пија Кристмас-Мулер	Данска
Том Хујем	Данска
Торкилд Хууер	Данска
Гедске Месел	Данска
Сорен Сондерструп	Данска
Ото Ерик Соренсен	Данска
Поул Сване	Данска
Дагмар Томсен	Данска
Кетлин Салувер	Естонија
Патриција Баркер	Ирска
Патрик Донели	Ирска
Мајкл Гуд	Ирска
Еитне Мекдермот	Ирска
Оливија Мичел	Ирска
Роберт Адамс	Италија
Симоне Броки	Италија
Лаура Ерици	Италија
Цецилија Вера Лагомарсино	Италија
Давиде Месина	Италија

Надија Ранери	Италија
Меи Такеуцхи	Јапан
Тарик Гордон	Канада
Зане Залите	Латвија
Јоланта Бернотаите	Литванија
Сигитас Цемнолонскис	Литванија
Анико Гјенге	Мађарска
Иван Ковач	Мађарска
Давид Сз Наги	Мађарска
Силвиа Наги	Мађарска
Ана Орош	Мађарска
Оле Јан Леувен	Низоземска
Корнелис Рос	Низоземска
Кристина Ван Хут	Низоземска
Марија Вријенс	Низоземска
Арве Борстад	Норвешка
Стине Мунтер	Норвешка
Лара Рашид	Норвешка
Елисабет Салвесен	Норвешка
Вибекке Сорум	Норвешка
Хајке Баденхаузен	Њемачка
Кристијан Давид Бетхјер	Њемачка
Едгар Бројсер	Њемачка
Јана Бургерс	Њемачка
Биргит Даибер	Њемачка
Ирене Фелман	Њемачка
Зенет Фрам	Њемачка
Валтер Гепферт	Њемачка
Јоцхен Хауунгс	Њемачка
Марија Херкенхоф	Њемачка
Бригите Хојер	Њемачка
Тобијас Кетнер	Њемачка
Харалд Керсен	Њемачка
Петер Колмајер	Њемачка
Наталије Кригер	Њемачка
Ева-Марија Лаукнер	Њемачка
Кристин Литке	Њемачка
Рутх Моника Линден	Њемачка
Дитрих Лингентал	Њемачка
Рајнер Отер	Њемачка
Косима Пејскер-Мејер	Њемачка
Мелани Поршман	Њемачка
Кристин Радомски	Њемачка
Оливер Зигфрид Шил	Њемачка
Ролф Тијенеман	Њемачка
Ен Улих	Њемачка
Павел Утиц	Њемачка
Кристоф Вит	Њемачка
Кристоф Хуберт Александер Фреихер Вон Феилитзш	Њемачка
Ноеле Беаини	Румунија
Лаурентију Влад	Румунија
Роберт Баланоф	Сједињене Америчке Државе
Давид Бернхејсел	Сједињене Америчке Државе
Клара Билгин	Сједињене Америчке Државе
Катрин Бонифилд	Сједињене Америчке Државе
Лаура Бауман	Сједињене Америчке Државе
Суане Баги	Сједињене Америчке Државе
Ерик Карлсон	Сједињене Америчке Државе

Жосет Поле Дуријеу	Француска
Паскал Ле Хел	Француска
Клемент Мондамерт-Шартрон	Француска
Антуан Мејер	Француска
Сесил Поливка	Француска
Ксавијер Руард	Француска
Лоис Трегоурес	Француска
Тихана Балија	Хрватска
Ива Перковић	Хрватска
Николета Ђукановић	Црна Гора
Вана Војиновиц	Црна Гора
Кристина Инка Данова	Чешка Република
Литка Еванова	Чешка Република
Дараб Гајар	Чешка Република
Ева Јану	Чешка Република
Мартин Окнехт	Чешка Република
Јосеф Панек	Чешка Република
Ондржеј Пицка	Чешка Република
Павел Троусил	Чешка Република
Виктор Велек	Чешка Република
Клара Фон Кригсхајм Кадлецова	Чешка Република
Цецилија Енгелид	Шведска
Томас Ворсое Андерсен	Шведска
Кари Берг	Шведска
Свен Томи Брингхолм	Шведска
Сив Цесар	Шведска
Хилеви Екберг	Шведска
Бернт Екхолм	Шведска
Улрих Ларсон	Шведска
Арвид Андерс Лиден	Шведска
Ана Лидстром	Шведска
Карл Линдберг	Шведска
Тина Лунд	Шведска
Ленарт Михлбацк	Шведска
Кајса Норман	Шведска
Ханс Нареског	Шведска
Хелена Олсон	Шведска
Пребен Рајдин	Шведска
Томас Сјоберг	Шведска
Матијас Вандлер	Шведска
Кристијан Волерт	Шведска
Марко Рамен	Шведска
Софија Зитуни	Шведска
Хана Вера Боденман	Швицарска
Микеле Каластри	Швицарска
Фабрицио Марио Ђузепе Командини	Швицарска
Тим Гилдиман	Швицарска
Мартин Миндер	Швицарска
Ото Фистер	Швицарска
Саксер Андреја Раубер	Швицарска
Барбара Детвајлер Шојлер	Швицарска
Скеије Димка Стантчев	Швицарска
Марија Пилар Каскон Ансотегви	Шпанија
Сера Хема Касадевал	Шпанија
Хесус Антонио Кортињас-Гунтин	Шпанија
Лаура Гарсија Лопез	Шпанија
Хавиер Очоа Пицон	Шпанија

**Дугорочно ангажовани посматрачи
Изборна посматрачка мисија ОДИHR – Тим у сједишту**

Петер Тејлер
Ана Папиќјан
Васил Васхцхшчанка
Кака Инаишвили
Елисавет Карагианиду
Алесандро Рота
Ахмад Расули
Валерију Мија
Јоханес Шметс
Томаш Јанчи
Кира Калинина
Мартина Баркер-Циганикова
Иван Брезина
Фарук Јуракулов
Андерс Ериксон

Шеф мисије

Шведска
Арменија
Бјелорусија
Грузија
Грчка
Италија
Киргишка Република
Молдавија
Низоземска
Пољска
Руска Федерација
Словачка
Словачка
Тацикистан
Шведска

ОДИHR ИПМ Дугорочно ангажовани посматрачи

Јан Филип Шунк
Бернард Мајкл Дали
Вијола Ђијулиано
Алдо Тениши
Ван Рајн Рут
Анније Лизе Мјатвет
Гунхилд Анет Нас
Петра Борнхефт
Томас Лешке
Барбара Ен Дејвис
Октавијус Пинкард
Ида Лиза Емилија Меренмијес
Матијеу Лемоин
Стефани Мари Џаин Марсал
Дита Бицановска
Жанета Венкоурова
Максимо Хуан Прадес Барчело
Томи Бернт Карлсон
Сигрид Мари Утерман
Пол Анри Бишоф
Јон Кристијан Санди
Корнелија Штајнер

Данска
Ирска
Италија
Италија
Низоземска
Норвешка
Норвешка
Њемачка
Њемачка
Сједињене Америчке Државе
Сједињене Америчке Државе
Финска
Француска
Француска
Чешка Република
Чешка Република
Шведска
Шведска
Шведска
Швицарска
Швицарска
Швицарска

О ОДИНР

Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИНР) је главна институција ОЕБС-а за пружање помоћ државама чланицама “да обезбиједи пуно поштивање људских права и основних слобода, да се придржавају владавине права, да унапређују принципе демократије и (...) да граде, јачају и штите демократске институције, као и промовирају толеранцију широм цијелог друштва” (Хелсиншки Документ 1992). Ово се зове људска димензија ОЕБС-а.

ОДИНР, са сједиштем у Варшави (Пољска), формиран је као Канцеларија за слободне изборе на самиту у Паризу 1990. године и почео је са радом у мају 1991. године. Годину дана касније је име Канцеларије промијењено како би се одразио проширени мандат који је обухватио и људска права и демократизацију. Данас има више од 150 запослених.

ОДИНР је водећа агенција у Европи у области **посматрања избора**. Сваке године координира и организира распоређивање на хиљаде посматрача као би се процијенило да ли се избори у регији ОЕБС-а проводе у складу с обавезама и одређењима ОЕБС-у, другим међународним обавезама и стандардима за демократске изборе те са домаћим законодавством. Његова јединствена методологија омогућава дубински увид у изборни процес у његовој цијелости. Путем пројеката помоћи, ОДИНР помаже земљама учесницама да унаприједи свој изборни оквир.

Активности **демократизације** Канцеларије обухватају: владавину права, законодавну подршку, демократско управљање, миграције и слободу кретања, као и једнакост полова. ОДИНР годишње имплементује бројне циљане програме помоћи, тежећи развоју демократских структура.

ОДИНР такође помаже земљама чланицама у испуњавању њихових обавеза да унаприједи и штите **људска права и темељне слободе** у складу с обавезама из људске димензије ОЕБС-а. Ово се остварује радом са разним партнерима у циљу промицања сарадње, изградње капацитета и давања стручног знања у тематским областима, укључујући људска права у борби против тероризма, јачање заштите људских права тргованих особа, едукацију и обуку о људским правима, мониторинг и извјештавање о људским правима, и људска права и општу сигурност жена.

У оквиру области **толеранције и недискриминације**, ОДИНР даје подршку земљама учесницама у јачању њиховог одговора на злочине из мржње и случајеве расизма, ксенофобије, антисемитизма и других облика нетолеранције. Активности ОДИНР-а у вези с толеранцијом и недискриминацијом су фокусиране на сљедеће области: законодавство, обука агенција за провођење закона; мониторинг, извјештавање и накнадне радње као одговор на злочине и случајеве мотивиране мржњом, као и образовне активности у циљу промовисања толеранције, поштовања и међусобног разумијевања.

ОЕБС/ОДИНР даје савјете земљама чланицама о њиховим политикама о **Ромима и Синтима**. Унапређује изградњу капацитета и умрежавања међу заједницама Рома и Синта те потиче учешће представника Рома и Синта у тијелима која доносе политике.

Све активности ОДИНР-а се проводе у непосредној координацији и сарадњи са земљама чланицама ОЕБС-а, институцијама и теренским активностима ОЕБС-а, као и другим међународним организацијама.

Више информација је доступно на интернет страни ОДИНР-а (www.osce.org/odihr).